

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta

Katedra sociologie a andragogiky

**NOVÁ ŠANCE PRO DĚTI – NÁHRADNÍ RODINNÁ
PÉČE (ZAMĚŘENO NA ŠUMPERK)**

**NEW CHANCE FOR CHILDREN – THE SUBSTITUTIONAL
FAMILY CARE (FOCUS ON ŠUMPERK)**

Magisterská diplomová práce

Bc. Veronika Michálková

Vedoucí magisterské diplomové práce: PhDr. Eva Klimentová, Ph.D.

Olomouc 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci s názvem „Nová šance pro děti – náhradní rodinná péče (zaměřeno na Šumperk)“ vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny prameny, z nichž jsem čerpala.

V Olomouci dne 30. 3. 2011

Bc. Veronika Michálková

Poděkování

Ráda bych poděkovala všem, kteří mi při psaní této diplomové práce pomáhali. Konkrétně pracovníci Městského úřadu Šumperk, paní Radaně Šlégrové za odborné rady, spolupráci a ochotu. Poděkování patří také mým nejbližším, kteří mi byli velkou oporou.

OBSAH:

Úvod.....	8
1. Význam rodiny	11
1.1 Rodičovství, rodičovská zodpovědnost	12
1.2 Neplnění rodičovské zodpovědnosti.....	13
2. Sociálně právní ochrana dětí.....	14
2.1 Syndrom CAN	16
2.1.1 Týrání.....	17
2.1.2 Zneužívání	18
2.1.3 Zanedbávání péče o dítě	18
2.1.4 Kulturní rozdíly v kontextu zanedbávání péče o dítě	19
2.2 Řešení situace ohroženého dítěte.....	19
2.3 Sanace rodiny	20
2.4 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	21
3. Ústavní péče	23
3.1 Činnost kojeneckých ústavů a dětských domovů	23
3.2 Sociální sirotci v ústavních zařízeních	24
3.3 Sledování výkonu ústavní výchovy	25
3.4 Negativní důsledky ústavní výchovy.....	25
4. Náhradní rodinná péče	27
4.1 Formy náhradní rodinné péče	27
4.2 Osvojení.....	28

4.2.1	Mezinárodní osvojení	29
4.2.2	Dítě vhodné do osvojení	30
4.3	Pěstounská péče	32
4.3.1	Druhy pěstounské péče	32
4.3.2	Pěstounská péče na dobu přechodnou	34
4.3.3	Poručenství.....	34
4.3.4	Svěření do péče jiné fyzické osoby.....	36
4.3.5	Systém dávek pěstounské péče	36
5.	Zprostředkování náhradní rodinné péče	39
5.1	Odkud přicházejí děti vhodné do NRP	39
5.2	Postup zprostředkování náhradní rodinné péče	40
5.2.1	Přerušování zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče	42
5.3	Odborné posouzení a odborná příprava.....	43
5.4	Vedení evidence a spisová dokumentace	44
5.4.1	Vyřazení dětí, žadatelů z evidence krajského úřadu.....	45
5.5	Poradní sbor.....	46
5.6	Předpěstounská, předadopční péče	46
5.7	Přijetí osvojeného dítěte do nové rodiny	47
6.	Kritická místa v systému náhradní rodinné péče.....	50
7.	Překážky v umístění dětí do náhradní rodinné péče	52
8.	Monitoring situace náhradní rodinné péče na Šumpersku	54
8.1	Vymezení zkoumaného problému	54
8.2	Metodologie průzkumu	55
8.3	Explanace záměru empirického šetření	56

9. Interpretace výsledků monitorování situace umístování dětí do náhradní rodinné péče, navrhovaných Městským úřadem Šumperk.....	57
9.1 Umístění dětí do zprostředkované NRP v letech 2008-2010 dle pohlaví dítěte	60
9.2 Umístění dětí do zprostředkované NRP v letech 2008-2010 dle věku dítěte	62
9.3 Děti umístěné do zprostředkované NRP v letech 2008-2010 dle etnika	62
9.4 Děti umístěné do zprostředkované NRP v letech 2008-2010 dle zdravotního stavu.....	63
9.5 Umístění sourozeneckých skupin do zprostředkované NRP v letech 2008-2010.....	64
9.6 Děti umístěné do zprostředkované NRP v letech 2008-2010 dle rodinných poměrů, z kterých pochází.....	65
9.7 Kazuistiky dětí neumístěných do náhradní rodinné péče	66
9.7.1 Děti v evidenci MPSV	67
9.7.2 Děti vyřazené z evidence Krajského úřadu v Olomouci.....	68
9.8 Kazuistiky dětí umístěných do náhradní rodinné péče.....	70
9.8.1 Děti, které byly umístěny v letech 2008-2010 do osvojení	70
9.8.2 Děti, které byly umístěny v letech 2008-2010 do pěstounské péče	71
9.9 Žadatelé neboli osoby vhodné stát se osvojiteli, pěstouny.....	72
Závěr.....	76
Anotace.....	78
Annotation	79

Použitá literatura a prameny	80
Seznam obrázků	83
Seznam grafů	83
Seznam tabulek	83
Seznam příloh	84

Úvod

Problematika náhradní rodinné péče je stále aktuálním a diskutovaným tématem. Zabývá se jí řada odborníků, ale pojem o ní má i široká laická veřejnost. V médiích jsou často prezentovány informace neúplné, zkreslené, či dokonce nepravdivé. Tyto zkreslené informace se pak mnohdy dostanou i k lidem, kteří mají zájem přijmout cizí dítě do své péče, a tito pak mají nereálná očekávání, či naopak neopodstatněné předsudky, jež se nemusí zakládat na pravdě. A tak paradoxně přílišný zájem laické veřejnosti, či „neodborníků“ zasahovat do systému náhradní rodinné péče, lze považovat za tendence, které mohou dětem, a i žadatelům, uškodit.

I pro mě toto téma bylo zajímavé, avšak nebyla jsem do něj hlouběji zasvěcena. Proto jsem se o systému náhradní rodinné péče chtěla dozvědět něco více. Jednak formou četby literatury mnoha odborníků a zákonů České republiky, ale také vzhledem do náhradní rodinné péče v praxi, a to formou konzultací a zprostředkovaných informací sociální pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí, konkrétně náhradní rodinné péče. Jelikož jsem na oddělení náhradní rodinné péče byla již v roce 2009 na praxi, zaujala mě myšlenka dozvědět se o tématu mnohem více.

Domnívám se, že osvěta o problematice náhradní rodinné péče je potřeba, i já jsem se snažila svou práci pojmout komplexně. Teoretická část je tedy koncipována v určitém sledu jednotlivých témat, která úzce souvisí s náhradní rodinnou péčí. Začínám tématem „rodina“. Význam rodiny je každému zřejmý. Instrukce rodiny je tu odedávna, jen její podoby se v čase mění. Rodina je tedy i na počátku mého ústředního tématu. Dítě, které rodinu ztratí, ať už z jakéhokoliv důvodu, nemůže vyrůst samo bez opory dospělého člověka. Proto existuje systém náhradní rodinné péče, který má zajistit, aby o dítě bylo co nejlépe postaráno v jeho prospěch a blaho. Tato činnost však není nahodilá. Musí mít své předpisy, zákony, kterými se řídí. Z tohoto pohledu se náhradní rodinnou péčí zabývá orgán sociálně-právní ochrany dětí. Tento spolupracuje s různými odborníky a organizacemi, které se podílí na zajištění dítěte a vyřešení jeho situace. A koneckonců, orgán sociálně-právní ochrany dětí dítě také zastupuje, a zajišťuje, aby se jednalo pouze v jeho prospěch. Orgán sociálně-právní ochrany dětí většinou musí zasahovat v situacích, kdy je dítě nějak ohroženo na svém zdraví, zdravém vývoji, či dokonce životě. Načínám zde tematiku syndromu CAN, čili dítěte týraného, zneužívaného, zanedbávaného. Je jisté, že

v takovémto „rodinném“ prostředí dítě nadále zůstat nemůže. Nabízí se několik možností. Laická veřejnost vidí často jedinou- a to dětský domov, čili ústavní výchova. Ano, i toto je jedním z řešení. Jestliže jsou splněny určité podmínky, jako je například status „právně volného dítěte“, může být dítě navrženo i do osvojení. Vhodná může být samozřejmě i jiná forma náhradní rodinné péče. Avšak to předbíhám situaci. Bylo by to v případě, kdy se dítě již do své vlastní rodiny vrátit nemůže. V tomto případě by řešení formou náhradní rodinné péče bylo na místě. Co když by však stačilo pouze vyřešit nepříznivou situaci ve vlastní rodině dítěte a ono by se tak mohlo vrátit zpět? I tato možnost zde za určitých okolností existuje. Nazývá se „sanace rodiny“. I toto téma ve své práci otevřu. Jestliže však všechny snahy a prostředky selhaly, dítě je umístěno v ústavní výchově. Ústavní výchova má svá specifika, která v práci přiblížím. Pravda ovšem je, že ať už v ústavních zařízeních, či zařízeních pro děti vyžadují okamžitou pomoc, jsou i děti, které by do některé z forem náhradní rodinné péče vhodné byly. Pro tyto děti je zde systém náhradní rodinné péče, který má samozřejmě právní ukotvení, určitá pravidla, určitý proces. O systému náhradní rodinné péče taktéž pojednávám v teoretické části a je to ústřední kapitola mé práce. Nyní se blíží závěr teoretické části. Na konci se vracím paradoxně na začátek. V úvodu jsem krátce zmínila problémy spojené s náhradní rodinnou péčí, jakožto s velmi diskutovaným tématem odbornou i laickou veřejností. V závěru teoretické části se tedy věnuji kritickým místům v systému náhradní rodinné péče, jak je vidí odborníci.

Jelikož témata k rozebírání v teorii byla vyčerpána, přesunu se do praxe. Svou empirickou část jsem založila na monitoringu situace náhradní rodinné péče na Šumpersku. Snahou tedy je nahlédnout do praxe systému náhradní rodinné péče, seznámit se s konkrétními případy, s konkrétními situacemi, které se týkají jak dětí, jež byly navrženy Městským úřadem Šumperk jakožto vhodné do náhradní rodinné péče, tak žadatelů, kteří si na Městském úřadě Šumperk podali žádost jakožto osoby vhodné stát se osvojiteli, pěstouny. Své zjištění budu následně interpretovat. Zaměřím se na určité faktory, jež by mohly mít vliv na umístění/neumístění dítěte do některé z forem náhradní rodinné péče. Aby toto zmapování situace bylo konkrétnější, jasnější, zmíním i několik kazuistik jednotlivých dětí.

Cílem diplomové práce tedy je, aby teoretická část byla východiskem pro empirické šetření, které se bude již konkrétně zabývat fakty a monitorováním situace náhradní rodinné péče v Šumperku. Nedílnou součástí splnění cíle práce bude pak

vyhodnocení získaných informací a interpretace sondáže situace náhradní rodinné péče v Šumperku.

1. Význam rodiny

Je nepochybné, že rodina má na vývoj dítěte obrovský vliv. Rodinné prostředí, do kterého se dítě narodí a v kterém následně vyrůstá, formuje a utváří jeho osobnost jako člověka. Někdy ale bohužel dojde k situaci, kdy dítě v rodině vlastní vyrůstát nemůže. Ať už z důvodu toho, že se ho rodiče z nějakého důvodu vzdát chtějí, nebo naopak, že přítomnost v biologické rodině by mohla být pro dítě ohrožující, a proto musí být z rodiny odebráno.

„Rodina je zajisté nejstarší lidskou společenskou institucí.(...) A vznikla nejen z přirozeného pudu pohlavního, jenž vede k plození a rozmnožování daného živočišného druhu (...), ale především z potřeby své potomstvo ochraňovat, učit, vzdělávat, připravovat pro život.“ [Matějček 1994; 15] Rodina sice není jedinou institucí, která pečuje o prospěch, ochranu, výchovu a vzdělávání dítěte, ale má mezi ostatními institucemi výsadní postavení. Je tou první, která má možnost dítě ovlivňovat, a to v jeho nejcitlivější a nejranější fázi. Uspokojuje nejvíce jeho základní psychické potřeby a hlavně je pro dítě modelem mezilidských vztahů, které si dítě ponese dále do života. [Matějček 1994; 16]

Pokud se má dítě dobře vyvíjet, musí vyrůstát ve stálém a citově příznivém prostředí. Tímto prostředím by mu měla být rodina. [Matějček 1994; 16] „Rodinou pro dítě může a nemusí být situace, kdy se o ně stará jedna osoba nebo více osob, kdy jsou vzájemné svazky jedněch s druhými zákonem potvrzeny či nepotvrzeny, kdy děti jsou takzvané vlastní či nevlastní atd.“ [Matějček 1994; 16]

To, že se na výchově dítěte mohou podílet i jiné osoby, než jen biologičtí rodiče uvádí i zákon: „Na výchově dítěte se podílí i manžel, který není rodičem dítěte, za předpokladu, že s ním žije ve společné domácnosti“. [§33 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů]

Není tedy nikde dáno, že dítě by měli vychovávat výhradně rodiče biologičtí, aby byla zaručena výchova nejideálnější. Rodina může mít mnoho podob. Není důležité, jací členové jí tvoří, ale zda je dítě vychovááno v láskyplném prostředí, a je mu poskytnuta vhodná potřebná výchova, ať už od rodičů biologických, či jiných vychovatelů. Matějček shrnul význam rodiny do příhodné věty: „Rodina by měla znamenat pro dítě základní životní jistotu.“ [Matějček 1994; 17]

1.1 Rodičovství, rodičovská zodpovědnost

Touha po dětech je vedena instinktem, pudem. Na druhé straně lze hovořit také o motivaci uvědomované, tedy psychologické, společenské. Pro lidi je důležité prokázat svou ploditelskou schopnost a přesvědčit o ní i ostatní. Je zde také jistá tendence vyrovnat se svým rodičům, a to v biologické funkci. Dalšími jistě neopomenutelnými důvody, proč lidé chtějí mít děti, jsou tyto: děti vnesou do života radost a zábavu, když jsou děti, je pro co žít, věnujeme jim svůj čas, snahu, námahu, v neposlední řadě jde i o odkázání majetku, který je pro děti shromažďován. V dřívějších dobách byly děti plozeny i z ekonomického, hospodářského důvodu. Byly považovány za levnou pracovní sílu, či jako pojistka pro rodiče na stáří. V dnešní době jsou děti pro rodiče více než „ekonomickou pojistkou“, spíše „pojistkou citovou proti osamělosti“ rodičů. [Matějček 1999; 55-56] Rodičovství lze tedy obecně charakterizovat jako pečovatelské a ochranné postoje rodičů k dětem. Matějček mimo rodičovství biologického jmenuje také rodičovství psychologické. Vlivem psychologických a společenských sil lidé touží po dětech, ať už vlastních, či po přijetí dětí cizích. Existují tedy dvě rodičovství: biologické a psychologické. Nelze říci, že jedno z nich je nadřazené druhému, nemůžeme ani říci, že by jedno předcházelo druhému. Správně by měla tato dvě rodičovství být v souladu a shodě. Bohužel tomu však není vždy, jedno rodičovství není nutně podmínkou druhého. Jestliže dojde k případu, kdy je biologické rodičovství bez psychologického, rodiče své děti často opustí. Nemají touhu je vychovávat, provést je životem. Naopak když je pouze rodičovství psychologické bez rodičovství biologického, lidé touží po tom stát se vychovateli a mají snahu přijmout dítě cizí za své. O rodičovství bylo v čase vyvráceno již mnoho pověr. Již známý fakt je ten, že dítě za své rodiče přijme ty, kteří se k němu otcovsky a mateřsky chovají, a ne ty, kteří jsou jeho rodiči biologicky, aniž by jej vychovávali. Dítě považuje za rodiče ty, kteří mu dávají pocit zázemí, důvěry, lásky. Tyto fakty jasně poukazují na důležitost psychologického rodičovství, tedy náhradní rodinné péče, která je na rozdíl od ústavní péče založena na citových vztazích. [Matějček 1999; 59-61]

Zákon o rodině č. 94/1963 Sb. uvádí termín „rodičovská zodpovědnost“, kterou chápeme jako souhrn práv, ale i povinností při péči o nezletilé dítě. Tyto povinnosti se týkají zejména oblasti zdraví a vývoje, a to jak tělesného, duševního či mravního. Rodiče dále mají povinnost dítě zastupovat, spravovat jeho jmění, a to v jeho zájmu.

Mají však také právo použít přiměřených výchovných prostředků tak, aby nebylo ohroženo zdraví dítěte, či dotčena jeho důstojnost. [§31 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů]

1.2 Neplnění rodičovské zodpovědnosti

Rodiče jsou tedy povinni ze zákona plnit svou rodičovskou zodpovědnost vůči dítěti, mají určitá práva, ale i povinnosti. Jestliže rodičovskou zodpovědnost neplní, zanedbávají nebo ji dokonce zneužívají, soud může rodiče rodičovské zodpovědnosti zbavit. [§44 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů] V případě, že se tak stane a zájem dítěte to vyžaduje, může soud dítě svěřit do výchovy jiné fyzické osoby než je rodič. Jestliže je dítě věkově a rozumově toho schopné, musí s výběrem osoby vychovatele, kterého určil soud, souhlasit. Zpravidla je dána přednost příbuznému dítěte. [§45 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů]

„Zákonem se zajišťuje péče o dítě v případech, kdy dítěti z různých důvodů nezabezpečují péči rodiče nebo jiné osoby, které takovou péči zajišťovat mají. Často půjde o případy, kdy rodiče z důvodů zdravotních nebo jiných vážných důvodů nemohou o dítě dočasně nebo trvale pečovat, může však jít i o nenaplnění povinností rodičů, a i v tomto případě je třeba se o dítě postarat.“ [Burdová, Novotná 2007; 51]

Názorným příkladem, kdy dítě zůstane nezabezpečené, a to už v počátcích jeho života, je ponechání novorozence matkou v porodnici. Tento počin pak soud v pozdějším řízení může považovat za tzv. žádný zájem, jinými slovy- biologičtí rodiče neprojeví o dítě od porodu po dobu nejméně dvou měsíců jakýkoliv zájem. [§68b zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů]

O neplnění rodičovské zodpovědnosti se dozvědí nejčastěji mezi prvními lidé, kteří s dítětem tráví nejvíce času nebo ti, kteří s ním přichází do kontaktu. Jsou to tedy učitelé, pediatři, vychovatelé, či rodinní příslušníci. Tito by měli po zjištění skutečnosti věc oznámit orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

„Každý je oprávněn upozornit orgán sociálně-právní ochrany na porušení povinností nebo zneužití práv vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti, na skutečnost, že rodiče nemohou plnit povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti (...).“ [§7 (2) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů]

2. Sociálně právní ochrana dětí

„Sociálně-právní ochrana dětí, jako odvětví veřejného práva, má v České republice svoje poslání, které je stvrzeno mnoha zákony a mezinárodními dokumenty a z pohledu ústavních principů zejména Listinou základních práv a svobod a Úmluvou o právech dítěte.“ [Burdová, Novotná 2007; 7] Samotnou sociálně-právní ochranu dítěte pak zákon charakterizuje zejména jako: ochranu práv dítěte na jeho vývoj a výchovu a ochranu oprávněných zájmů a jmění dítěte. V neposlední řadě se podílí také na obnovení narušených funkcí rodiny. [§1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů]

„Stát však nenahrazuje povinnosti a odpovědnost rodičů, nezasahuje do jejich postavení jako nositelů rodičovské zodpovědnosti, nejsou-li práva nebo vývoj dítěte ohroženy.“ [Burdová, Novotná 2007; 7] Státní orgány zasáhnou tehdy, zjistí-li, že rodiče svou rodičovskou roli nespĺňují tak, jak by měli, a dítě je tak jejich počínáním nějakým způsobem ohroženo. „Předním hlediskem sociálně-právní ochrany je zájem a blaho dítěte.“ [§5 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů]

Česká republika tedy ctí zákon, který se zabývá ochranou dětí v situaci, která by jim mohla ublížit nebo je nějak poškodit. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí je používán například v případech, kdy se dítěte vzdají rodiče a ono zůstane nezaopatřené. S dotyčným dítětem je pak nakládáno dle tohoto zákona v jeho největší prospěch. [Burdová, Novotná 2007; 7]

Zákon se dotýká soukromého a rodinného života, proto musí respektovat určitá pravidla a principy, dle kterých se postupuje. Sociálně-právní ochrana je poskytována dětem bez rozdílu a diskriminace. Je poskytována bezplatně, a to dětem mladším 18 ti let. [Burdová, Novotná 2007; 7]

„Sociálně-právní ochranu zajišťují orgány sociálně-právní ochrany, jimiž jsou

- a) krajské úřady,
- b) obecní úřady obcí s rozšířenou působností,
- c) obecní úřady,
- d) ministerstvo,
- e) Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí.

§ 4 (2) Sociálně-právní ochranu dále zajišťují

- a) obce v samostatné působnosti,

- b) kraje v samostatné působnosti,
- c) komise pro sociálně-právní ochranu dětí,
- d) další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny, (dále jen "pověřená osoba")“. [§4 (1), (2) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů]

§ 6 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů definuje několik typických situací, kdy orgány sociálně-právní ochrany dětí ve věci zakročí, pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí:

- a. rodiče dětí zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, nebo nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti,
- b. děti byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, a tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřením dítěte do její výchovy,
- c. děti vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, žijí se prostitutí, spáchaly trestný čin nebo, děti mladší 15 let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak narušují občanské soužití,
- d. opakovaně se dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte,
- e. děti, na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezřeni ze spáchání takového činu;
- f. děti, které jsou na základě žádostí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umístěny do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá déle než 6 měsíců;
- g. děti, které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami;

- h. děti, které jsou žadateli o azyl odloučenými od svých rodičů, popřípadě jiných osob odpovědných za jejich výchovu.

V souvislosti se sledováním náhradní rodinné péče pak upravuje činnost orgánu sociálně-právní ochrany §19 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí takto: „Obecní úřad obce s rozšířenou působností sleduje vývoj dětí, které byly svěřeny do výchovy jiných fyzických osob než rodičů; přitom jsou zaměstnanci obce s rozšířenou působností zařazení do obecního úřadu povinni navštěvovat rodinu, kde dítě žije, popřípadě jiné prostředí, kde se dítě zdržuje, nejméně jednou za 3 měsíce v období prvních 6 měsíců péče nahrazující péči rodičů, a poté v souladu se zájmy dítěte podle potřeby, nejméně však jednou za 6 měsíců, a to na základě zvláštního oprávnění vydaného obecním úřadem obce s rozšířenou působností, v němž je uvedeno jméno a příjmení zaměstnance, jeho další osobní údaje a vymezena činnost, kterou může tento zaměstnanec vykonávat“. [§ 19 (5) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů]

Pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany by měli vždy jednat ve prospěch dítěte a zachování jeho původní rodiny. Měli by tedy plnit funkci „pomocné ruky“ v problémových situacích rodiny. Jestliže je však dítě jakýmkoliv způsobem ohrožováno, je jeho pobyt v rodině nežádoucí. Nejčastěji se jedná o případy, kdy je dítě ze strany rodičů ohrožováno na svém zdraví jak fyzickém, tak psychickém.

2.1 Syndrom CAN

Tato anglosaská zkratka vznikla spolu se vznikem mezinárodní společnosti ISPCAN (*The International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect*). Organizace vznikla v roce 1977 vlivem závažných zjišťovaných faktů o častém výskytu jevů týrání, zanedbávání a zneužívání dětí. [Krejčířová, Langmeier 2006; 282]

„Child Abuse and Neglect (CAN) -Syndrom týraného, zneužívaného zanedbávaného dítěte lze definovat jako soubor nepříznivých příznaků v nejrůznějších oblastech stavu, vývoje dítěte i jeho postavení ve společnosti, v rodině především. Je výsledkem převážně úmyslného ubližování dítěti, způsobeného nebo působeného nejčastěji jeho nejbližšími vychovateli, hlavně rodiči. Jejich nejvyhraněnější podobou je úplné zahubení dítěte. Současně však zdaleka nejde

jenom o jednostranný akt ze strany jejich původce či pachatele, ale ozvláštní interakci všech zúčastněných osob.“ [Hanušová 2006; 6] V polovině 20. století začali odborní lékaři zaměřovat svou pozornost na záměrně způsobená zranění dětí. Tato zranění nazvali: „neúrazová zranění“. Šetření odhalila, že nejčastěji byla tato somatická poškození způsobena někým z členů rodiny dítěte. [Hanušová 2006; 6]

„Týrání spolu se zneužíváním a zanedbáváním je dnes velmi studovaným, i když stále jen neúplně objasněným společenským jevem“. [Krejčířová, Langmeier 2006; 282]

2.1.1 Týrání

„Tělesné týrání je podle zdravotní komise Rady Evropy definováno jako tělesné ublížení dítěti nebo vědomé odmítnutí zabránit takovému ublížení.“ [Krejčířová, Langmeier 2006; 282] Odedávna byly tělesné tresty brány jako výchovný prostředek. Na přelomu 19. a 20. století byly v řadě zemí zavedeny zákony na ochranu dětí. Dlouho však nebyly tyto zákony využívány v plné míře, jelikož vyhledávání případů ubližování dětem bylo nedůsledné. Když přišlo očividně vlivem týrání zraněné dítě k lékaři, tento mu rány ošetřil a spokojil se s vysvětlením rodičů, že si poranění dítě zavinilo samo. Když už se prokázalo, že dítě bylo například zbito, pokládalo se tělesné trestání dítěte za právo rodičů. Za přelom nahlížení na problematiku týrání dětí je považována studie amerického pediatra C. H. Kempeho z roku 1962 *The battered child syndrome* (Syndrom bitého dítěte). Od té doby se týrání dětí začala věnovat větší pozornost. Formy tělesného týrání jsou rozmanité. Jsou to: bití rukou, řemenem, způsobení tržných ran, popálení, fraktury kostí, třesení dítětem, kopání, bušení dítětem o stěnu, či zem. Za týrání je však považováno i úmyslné neposkytnutí ochrany a péče. Tělesné týrání pak zanechává dítěti nejen šrámy na těle, ale i duši. Týrání může dítě velmi ohrozit v dalším psychickém vývoji a následky se mohou projevit i do budoucna, a to v opakování téhož chování na vlastních dětech. Vedle týrání fyzického existuje samozřejmě i týrání psychické, mezi jehož projevy patří například pohrdání, izolování (bránění styku s vrstevníky nebo dospělými, zavírání dlouhodobě do místnosti, kde je dítě samo apod.), hrozby a jiné. [Krejčířová, Langmeier 2006; 282-283]

2.1.2 Zneužívání

Obecně lze zneužívání objasnit jako situaci, kdy „člověk využívá druhého člověka ke svému vlastnímu prospěchu (obohacení, uspokojení), z pozice větší síly, společenské nebo intelektuální převahy“. [Krejčířová, Langmeier 2006; 284] Nejčastější formou zneužívání dětí je zneužívání sexuální. Toto pak může mít na pozdější psychický vývoj vážné a trvalé následky. [Krejčířová, Langmeier 2006; 285] „Sexuální zneužívání dětí (Child Sexual Abuse- CSA) je obvykle vymezováno jako nepatřičné vystavení dítěte sexuálnímu kontaktu, činnosti či chování- ať už formou dotykovou (...), nebo bezdotykovou (...).“ [Krejčířová, Langmeier 2006; 285]

2.1.3 Zanedbávání péče o dítě

Děti, které jsou zanedbávané (vyjma těžkých forem zanedbávání), jsou spolu s oběťmi psychického týrání nejhůře zjistitelné. Stav zanedbávání bývá povětšinou dlouhodobý a na dítěti zanechá psychické a vývojové následky. Mnohdy tedy stačí podpora rodičů v řešení jejich problémů, a tím se tak může předejít následnému zanedbávání dítěte. Charakter zanedbávání ze strany rodičů může být i pasivní. Rodiče nedokážou reagovat na chování a potřeby svých dětí. Je jim věnováno málo pozornosti a chování rodičů je pak pro dítě nesrozumitelné. [Bechyňová, Konvičková 2008; 35] Zanedbávání dítěte je nedostatečná péče o dítě ze strany rodičů, která se často generačně opakuje. Výsledky zanedbávání často odhalují odborníci, kteří přicházejí s dítětem do kontaktu: lékaři, učitelé, vychovatelé. [Bechyňová, Konvičková 2008; 38]

„Jsou obvykle rozlišovány čtyři typy zanedbávání:

- **fyzické**- neuspokojování tělesných potřeb dítěte (výživy, ošacení, přístřeší, ochrany před nebezpečím),
- **výchovné**- nezabezpečení možnosti vzdělávání ve škole, chybějící ochrana před dětskou prací atp.,
- **emoční**- neuspokojování citových potřeb dítěte (náklonnosti, lásky, pocitu, že někam patří),

- **zanedbávání zdravotní péče**- zanedbávání preventivní péče i péče specifické, kterou dítě potřebuje.“ [Bechyňová, Konvičková 2008; 38]

Velice často v rodině dochází ke kombinaci několika typů zanedbávání. Čím konkrétněji však typ zanedbávání dokážeme rozlišit, tím efektivnější intervence na podporu dítěte může být. [Bechyňová, Konvičková 2008; 38]

Zanedbávání jako takové souvisí většinou s chudobou, špatným sociálním postavením rodiny či odlišnými kulturními normami. Proto je nutné rozlišit, zda rodiče nemají schopnosti a možnosti poskytnout dítěti potřebnou péči nebo jestli jde opravdu o úmyslné zanedbávání péče. Chudoba a následné sociální vyloučení rodiny může totiž velice omezovat rodiče v jejich péči o dítě. Práce zaměřená na podporu zanedbávaného dítěte by měla tedy začít nejdříve u stabilizace sociální situace rodiny, následně se pak může pracovat na rozvoji rodičovských dovedností v péči o dítě. [Bechyňová, Konvičková 2008; 39]

2.1.4 Kulturní rozdíly v kontextu zanedbávání péče o dítě

Jestliže posuzujeme dítě a péči o něj, musíme při hodnocení situace brát v potaz i prostředí, ve kterém dítě žije, kulturu, komunitu, do níž patří. Každá kultura může mít odlišný způsob výchovy, a ten si pak můžeme mylně vykládat jako zanedbávání péče, i když dítě nijak neohrožuje. K etnicky nebo kulturně odlišným rodinám proto přistupujeme citlivěji, důležitý je také respekt a snaha o pochopení jejich stylu života, abychom mohli hodnotit bez předsudků. Pro objektivní posouzení situace je důležitý jistý nadhled, který nám zaručí multidisciplinární diagnostický přístup. Ten se zaměřuje na individuální situaci dítěte a snaží se jí komplexně zhodnotit. Hlavními pozorovanými body jsou bezpečí v rodině či kvalita vztahu mezi rodiči a dětmi. Na diagnostice se podílejí pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí, pediatr, třídní učitel a podobně. Důraz se klade na včasné posouzení situace dítěte a doporučení nejvhodnější pomoci k vyřešení problému. [Bechyňová, Konvičková 2008; 43]

2.2 Řešení situace ohroženého dítěte

V případě, že se dítě v rodinném prostředí ocitne v situaci, která jej ohrožuje na zdraví, či dokonce životě, musí být z rodiny odebráno. Po dobu, než se problém vyřeší, je zpravidla umístěno buď do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc,

které se vyznačují rodinnou péčí, nebo do ústavního zařízení. [§16 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů]

Obecní úřad, který se o situaci ohroženého dítěte dozví, je povinen dle zákona učinit opatření k ochraně života a zdraví a zajistit uspokojení nejnnutnějších potřeb, včetně zdravotní péče. O skutečnostech pak neprodleně obecní úřad uvědomí obecní úřad s rozšířenou působností, jenž učiní nezbytná opatření pro ochranu dítěte. [§37 (1), (2) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů]

2.3 Sanace rodiny

„Sanace rodiny je soubor opatření sociálně-právní ochrany, sociálních služeb a dalších opatření a programů, které jsou poskytovány nebo ukládány převážně rodičům dítěte a dítěti, jehož sociální, biologický a psychologický vývoj je ohrožen. Důsledkem neřešené nebo akutní situace ohrožení dítěte může být umístění mimo rodinu. Základním principem sanace rodiny je podpora dítěte prostřednictvím pomoci jeho rodině.“ [Bechyňová, Konvičková 2008; 18]

To je tedy definice, jak ji ve své práci uvádí autorky Bechyňová a Konvičková. Můžeme si však položit otázku, k čemu je sanace rodiny jako taková, jak jí lze využít v praxi. Pochopit její funkci nám pomůže následující vysvětlení: „Cílem sanace rodiny je předcházet, zmírnit nebo eliminovat příčiny ohrožení dítěte a poskytnout rodičům i dítěti pomoc a podporu k zachování rodiny jako celku. Konkrétně se jedná o činnosti směřující k odvrácení možnosti odebrání dítěte mimo rodinu, k realizaci kontaktů dítěte s rodinou v průběhu jeho umístění nebo umožnění jeho bezpečného návratu zpět domů. Nedílnou součástí sanace rodiny jsou činnosti podporující udržitelnost kvalitativních změn v rodině dítěte po jeho návratu ze zařízení pro výkon ÚV.“ [Bechyňová, Konvičková 2008; 18]

S názorem upřednostňování sanace rodiny se ztotožňuje i autorka Rotreklová, která shrnuje ochranu práv a respektování zájmu dítěte do sedmi základních bodů:

1. „ Pro dítě je nejlepším prostředím vlastní rodina.
2. V případě, že dítě musí být umístěno mimo vlastní rodinu, je třeba využít všech možností a prostředků k tomu, aby se dítě do rodiny mohlo vrátit.

3. Pokud rodiče nechtějí dítě vychovávat a rozhodnou se pro udělení souhlasu s osvojením dítěte, je třeba poskytnout rodičům, osvojitelům i dítěti odbornou pomoc pro zvládnutí této traumatické situace.
4. Pokud rodiče nejsou schopni zajistit péči a výchovu dítěte, je třeba dítěti poskytnout náhradní rodinné prostředí, které mu zachová přirozené vazby a vztahy s rodiči a nahradí mu to, co jeho rodiče nejsou schopni poskytnout.
5. Pokud rodiče nemají vhodné podmínky pro zajištění potřeb dítěte, je třeba využít všech možností jak jim je pomoci zajistit.
6. Náhradní výchovné prostředí volit vždy jen za předpokladu, že může naplnit potřeby dítěte aktuálně i perspektivně.
7. Neplatí, že vždy je pro dítě lepší rodina než ústavní zařízení“. [Rotreklová 2008; 22]

I když dítě musí z jakéhokoliv důvodu být ze své rodiny odebráno, a nejlepší řešení se zdá být adopce, tedy najít tomuto dítěti novou, vhodnou rodinu, nemusí to být vždy pravda. Snahou by mělo být pomoci urovnat vlastní rodině problémy, aby se tak dítě mohlo vrátit zpět ke svým biologickým rodičům. Ideální se zdá být následující koncept, dítě potřebuje stálou náhradní rodinu, bude právně volné pro adopci, bude určen a důkladně připraven vhodný osvojitel, jenž obdrží všechny dostupné informace o dítěti, dítě bude umístěno bez zpoždění a přijato do adopce na místo s vysokou úrovní podpory v adopci. Ve skutečnosti je velká propast mezi teorií a praxí. Rozhodovací proces nemusí být ihned definitivní, je těžké posoudit, zda se špatná výchova v minulosti bude nevyhnutelně opakovat i poté, co se dítě vrátí domů. Rodiče se mohou změnit a mnoho udělat, speciálně jsou-li podporováni jako rodina poté, co se jejich dítě vrátí domů. [Douglas, Philpot 2003; 6]

2.4 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

„Jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit, může soud nařídit ústavní výchovu nebo dítě svěřit do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc“. [§46 (1) zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů] „Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc poskytují ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy, jde-li o dítě tělesně

nebo duševně týrané nebo zneužívané anebo o dítě, které se ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva. Ochrana a pomoc takovému dítěti spočívá v uspokojování základních životních potřeb, včetně ubytování, a v zajištění lékařské péče zdravotnickým zařízením, psychologické a jiné obdobné nutné péče.“ [§42 (1) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů]

Dítě je do tohoto zařízení předáno z různých důvodů, v praxi je tak často učiněno proto, aby nemuselo čekat například na úřadovně či policejní stanici po dobu, než soud rozhodne o předběžném opatření a toto rozhodnutí vykoná. [Burdová, Novotná 2007; 52-53]

Zřizovatel zařízení je povinen vést evidenci dětí, které byly do zařízení přijaty. V této evidenci by měly být informace o datu a času přijetí dítěte. Pokud je známo, tak jméno a příjmení dítěte. Dále pokud je známo, tak datum narození dítěte. Když tento údaj zařízení k dispozici nemá, uvede se přibližný věk dítěte. Adresa trvalého pobytu, popřípadě jiný údaj o místě pobytu dítěte před přijetím do zařízení. Dále musí být v evidenci o dítěti uveden záznam, že zařízení podalo informaci o neplnění rodičovské zodpovědnosti obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností. V neposlední řadě je v evidenci uvedeno, kdy dítě zařízení opustilo. [§ 42 (3) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů] Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má pro svou rodinnou péči ze zákona přednost před ústavní výchovou. [§46 (2) zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů]

Soud je povinen přezkoumat nejméně jednou za 6 měsíců, zda stále trvají důvody, pro které bylo dítě do zařízení přijato. Také musí kontrolovat, zda není možné zajistit dítěti vhodnou formu náhradní rodinné péče. K zjištění skutečné situace si soud vyžádá zprávy orgánu sociálně-právní ochrany, ohled bere také na vyjádření dítěte (je-li toho pro svůj věk a rozumovou vyspělost schopné). K vyjádření též vyzve rodiče dítěte, aby objasnili své stanovisko ve věci. [§46 (3) zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů]

3. Ústavní péče

Ústavní péče je pro dítě žádoucí v případech, kdy rodina v jeho výchově selhala, a není možné zajistit z nějakého důvodu dítěti některou z forem náhradní rodinné péče. Dítě je umístěno na základě rozhodnutí soudu do některého z kolektivních zařízení pro výkon ústavní výchovy. Tato forma výchovy je pro dítě však neosobní, kdy částečnou odpovědnost za něj přejímají vychovatelé (nikoliv konkrétní vychovatel) a funkci opatrovníka vykonává dítěti sociální pracovník/sociální pracovnice sociálně-právní ochrany dětí příslušného úřadu. [Matějček 1999; 39]

Ústavní výchovou dětí v České republice se zabývá zákon 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Zákon stanovil hlavní účel ústavních zařízení takto: je to místo, kde musí být zajištěno základní právo dítěte na výchovu a vzdělávání. Dále musí mít dítě možnost se rozvíjet a být aktivně účastněno ve společnosti. Důraz musí být samozřejmě kladen na potřeby osoby jeho věku a zdravý vývoj dítěte. [§1 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů]

3.1 Činnost kojeneckých ústavů a dětských domovů

Kojenecké ústavy poskytují ústavní, výchovnou a sociální péči dětem. Chrání je před nepříznivými vlivy na jejich vývoj, které jsou způsobeny nevhodným domácím prostředím. Děti jsou v kojeneckém ústavu zpravidla do jednoho roku jejich věku. Důvody pro přijetí do kojeneckého ústavu jsou od zdravotních, až po sociální. Sociálními důvody pak chápeme týrání, zanedbávání, či opuštění dítěte. Spadají sem však i zdravotní důvody rodičů, pro které se nemohou o své děti postarat. Do kojeneckého ústavu může být krátkodobě přijata i matka s dítětem, která se ocitla v těžké životní situaci. [Bruthansová, Červenková, Pechanová 2005; 4]

Snahou kojeneckých ústavů a dětských domovů je zvyšovat počet dětí navrácených do původní rodiny, nebo umístěných do náhradní rodinné péče. Dále posilování rodinných prvků v péči o děti v zařízeních, snaha držet pospolu sourozenecké skupiny, které mají nejlépe jednoho stálého vychovatele- tedy vytvoření rodinné buňky. Dalším trendem je zajistit dítěti co nejčastější komunikaci

a kontakt s vlastní rodinou, pokud tedy tomu nebrání právní omezení. [Bruthansová, Červenková, Pechanová 2005; 14]

Dětské domovy do tří let věku dítěte poskytují ústavní, výchovnou a sociální péči dětem, kterým nemá tuto kdo zajistit. V dětských domovech, které jsou v resortu zdravotnictví – tedy v domovech do tří let věku dítěte, mohou být i děti starší, jestliže to vyžaduje jejich zdravotní stav nebo sociální situace, a to zpravidla do pěti let jejich věku. Kojenecké ústavy a dětské domovy do tří let věku, které se mohou spojit v jedno zařízení, jsou v resortu zdravotnictví z důvodu větší potřeby zdravotní péče u dětí v kojeneckém a batolecím věku. [Bruthansová, Červenková, Pechanová 2005; 4]

Díky rozvoji nestátních organizací, které se zabývají péčí o děti s postižením, se výrazně snížil počet dětí s postižením umístěných dlouhodobě v kojeneckých ústavech a dětských domovech. S nárůstem výskytu drogových závislostí, a to i u těhotných matek, naopak v ústavech přibývají děti s touto problematikou v anamnéze. Stoupá tedy podíl dětí, které byly přijaty do zařízení ze zdravotních důvodů (zdravotně-sociální – vzhledem k anamnéze dítěte). [Bruthansová, Červenková, Pechanová 2005; 10-11]

3.2 Sociální sirotci v ústavních zařízeních

O opuštěném dítěti můžeme hovořit jako o sirotkovi. V dnešní době však převažují sirotci tzv. „sociální“. Příčina jejich osiření není faktická ztráta rodičů, nýbrž situace, kdy rodiče se o své dítě postarat nemohou, neumí či nechtějí. I do dnešní doby panuje mezi laickou veřejností mýtus, že dětské domovy jsou plné dětí, které by mohly hned do rodiny, avšak stačí povrchní zájem biologických rodičů k tomu, aby dítě muselo v ústavu zůstat. Odbornější vhled do situace však ukáže, že překážky, které jsou na cestě k dostání se dítěte do nové rodiny, jsou jiného charakteru. Nejčastějšími jsou tyto [Gabriel, Novák 2008; 8]:

- o určité děti není mezi pěstouny a osvojiteli zájem,
- u některých dětí není možné zahájit zprostředkování náhradní rodinné péče, jelikož to neumožňují jejich právní poměry.

3.3 Sledování výkonu ústavní výchovy

Orgány sociálně-právní ochrany dětí mají povinnost sledovat výkon ústavní nebo ochranné výchovy, bez zásahu do řízení a provozu zařízení, kde se vykonává ústavní nebo ochranná výchova. Důvodem sledování je kontrola dodržování práv dětí, rozvoj duševních a fyzických schopností dětí, zda trvají důvody pro pobyt dítěte v zařízení a jak se vyvíjejí vztahy mezi rodiči a dětmi. Pověřený zaměstnanec obecního úřadu obce s rozšířenou působností má povinnost navštívit dítě v ústavní výchově alespoň jednou za 6 měsíců. Má právo vést rozhovor s dítětem o samotě, tedy zejména bez přítomnosti personálu ústavu, v kterém dítě pobývá. Dále má právo nahlédnout do dokumentace, kterou ústavní zařízení o dítěti vede. [§29 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů]

Obecní úřad obce s rozšířenou působností působí k tomu, aby do ústavní výchovy byli umísťováni sourozenci společně. [§29 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů] „Pominou-li po nařízení ústavní výchovy její důvody nebo lze-li dítěti zajistit náhradní rodinnou péči, soud ústavní výchovu zruší.“ [§46 (2) zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů]

3.4 Negativní důsledky ústavní výchovy

„U dětí, které vlivem rodinné situace nebo okolností spojených s odloučením od biologické matky k navázání pout nikdy příležitost neměly, se mohou projevat následující symptomy chování: uzavřenost a odmítání, hromadění nebo hltání jídla, agresivní chování, lhaní a krádeže, nedostatečný kontakt očima, opožděně vyvinuté svědomí, přehnaná touha po náklonnosti.“ [Schoolerová 2002; 90] Tyto projevy často signalizují, i když se to na první pohled nezdá, potřebu náklonnosti a přilnutí k rodiči. Jakmile se vztah naváže, tyto projevy zeslábnu nebo téměř úplně vymizí. [Schoolerová 2002; 91]

O problémech dětí vyrůstajících v kolektivní ústavní výchově hovoří i profesor Matějček: tyto děti mají v dospělosti obtíže navázat blízké citové vztahy s jinými lidmi, mají problém s opětováním hlubokých citů, jako je například láska, můžou mít problém milovat své děti, jelikož samy nikdy nepoznaly, jaké to je. [Matějček 1994; 41]

Jestliže dojde k tomu, že dítě je ve své vlastní rodině jakýmkoliv způsobem ohrožováno, a musí tedy v jeho zájmu z této rodiny být odebráno, snahou všech pověřených je co nejzdravnější vyřešení jeho životní situace. Jak už bylo výše řečeno, je tady možnost umístění dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, či do některého ze zařízení ústavní péče. I když obě z možností jsou v zájmu dítěte – jsou zde uspokojeny všechny nezbytné životní potřeby dítěte, přeci jen nejsou tyto volby dlouhodobě ideální. Dítě by mělo zkrátka vyrůstat v rodině, kde jsou určité citové vazby a vztahy. Nejideálnější se jeví najít dítěti, jež nemůže nadále zůstat v rodině původní, rodinu novou, náhradní. I toto řešení má však svá úskalí, která budou rozebrány v další kapitole.

4. Náhradní rodinná péče

Děti, které jsou dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí, nebo děti, jež nemohou být ponechány v tomto prostředí, mají právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem v podobě některé z forem náhradní výchovy. [Čl. 20 (1) sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte]

„Pro péči o dítě a vytváření harmonického prostředí pro příznivý vývoj dítěte je rodina nezastupitelná. Proto v případech, kdy vlastní rodina dítěte je z různých důvodů nefunkční a nemůže péči o děti zabezpečit, je třeba, pokud je to vhodné, zajistit pro dítě náhradní rodinnou péči.“ [Burdová, Novotná 2007; 72] „Dítě za své rodiče přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají- a je pro ně zcela nepodstatné, zdali tihle „jeho“ lidé na to mají či nemají potvrzení z porodnice.“ [Matějček 1994; 16]

Snaha poskytnutí péče a výchovy opuštěnému dítěti je v lidstvu zakódovaná už od pradávna. V čase se pouze měnila podoba této pomoci.

Dítě dokáže nějakými silami přitáhnout zájem a pozornost lidí, a stejně tak dospělí lidé dokážou na signály opuštěného dítěte reagovat. V dřívějších dobách, kdy instituce adopce ještě formálně neexistovala, se lidé automaticky starali o opuštěné dítě a přijali ho za své. [Matějček 1994; 21]

„Kulturní vývoj pak dal tomuto „přijetí cizího dítěte“ různé formy a pojistil je zákony, neboť společnost poznala, že jde o nesmírně důležitou věc. Zachraňuje se tak nadějný lidský jedinec a společnost mnoho získává, neboť jinak by onen jedinec buď vůbec nepřežil, nebo by se v jiné, nerodinné výchově zkazil natolik, že by společnosti nebyl k užítku, nýbrž ke škodě.“ [Matějček 1994; 21] „Instituce „nevlastního“ rodičovství stejně jako instituce osvojení dítěte neboli adopce, je jistě tak stará jako rodina samotná.“ [Matějček 1994; 21]

4.1 Formy náhradní rodinné péče

„Každá jednotlivá forma náhradní péče, ať rodinné či nerodinné, má svá silná a slabá místa, má své přednosti a svá specifická úskalí, má určité rozpětí svých indikací a kontraindikací. Neplatí tu kategorizace ve smyslu lepší, horší, nýbrž „jiné“, osobité, specifické, v určitém konkrétním případě „vhodné“, či „méně vhodné“.“ [Matějček 1999; 45] Všechny formy náhradní rodinné péče však mají jednu věc společnou, dítě vychovávají lidé, kteří nejsou jeho biologickými rodiči.

Jsou to vychovatelé, kteří ač neměli možnost být s tímto dítětem v době, kdy bylo v těle biologické matky, či u jeho porodu, měli šanci být s ním v začátcích jeho života. Přijali dítě jako někoho neznámého, kterého se musí naučit poznat a sžít se s ním. Jsou tedy vystaveni určitým nárokům. [Matějček 1999; 45]

4.2 Osvojení

Nejvyšší forma náhradní rodinné péče má v České republice dvě pojmenování, z latiny odvozeně **adopce**, do češtiny pak přeložené **osvojení**. [Matějček 1999; 11] „Slovo adopce znamenalo původně „vyvoliti“, tedy děti byly svými novými rodiči vyvoleny. Dnes je tomu jinak, rodiče jsou vybíráni pro opuštěné dítě.“ [Benešová, Bubleová; 3] Adopce se používá spíše v řeči mluvené, osvojení v řeči právnické. [Matějček 1999; 12]

Tato forma náhradní rodinné péče je upravena v zákoně č.94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů a zákonem č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Zákon o rodině definuje pojem osvojení takto: „Osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi, a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele poměr příbuzenský. Osvojitelé mají rodičovskou zodpovědnost při výchově dětí“. [§63 (1) zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů] „Osvojením zanikají vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou.“ [§72, odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů]

Jane Schollerová rozlišuje dva druhy vztahů, které může člověk mít. Jedním z nich je vztah genetický, založený na biologické podstatě. Do tohoto vztahu řadíme například vztah s vlastními rodiči, sourozenci, s vlastními biologickými dětmi. Druhý vztah pojmenovává jako spojení, na jehož počátku je slib. Příkladem může být manželství nebo také adopce. [Schollerová 2002; 17]

„Osvojení je považováno za nejdokonalejší formu náhradní rodinné péče.“ [Matějček 1999; 33] „Osvojení je v našem státě nejvyšší možnou a bezkonkurenčně nejčastěji realizovanou formou náhradní rodinné péče.“ [Gabriel, Novák 2008; 42] Výhodou oproti jiným formám náhradní rodinné péče je to, že adoptivní rodiče mají k osvojeným dětem stejná práva (ale i povinnosti), jaké mají ke svým vlastním dětem biologičtí rodiče. Rodičovská zodpovědnost biologických rodičů k dětem umístěným

do osvojení pak zaniká a v plně míře přechází na rodiče adoptivní. [Gabriel, Novák 2008; 42]

4.2.1 Mezinárodní osvojení

Mezinárodní osvojení zprostředkovává Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí v Brně (dále jen „Úřad“). Existence Úřadu je upravena v § 3 zákona č. 359 /1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. „Mezinárodní osvojení je upraveno úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, kterou vypracovala a přijala Haagská konference mezinárodního práva soukromého 29. 5. 1993. V České republice vstoupila tato úmluva v platnost 1. 6. 2000 a spolu se zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí umožňuje osvojení dětí do ciziny a z ciziny.“ [Matějček 2002; 15] Působnost Úřadu je celostátní, je podřízen Ministerstvu práce sociálních věcí ČR. [§ 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů] Tento si vede evidenci dětí vhodných k osvojení do ciziny, a také žadatelů, kteří jsou vhodní k osvojení si dětí v České republice, které však nemají na území České republiky trvalý pobyt. [§ 25 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů]

„Tato forma náhradní rodinné péče je možným řešením v případě, že se pro dítě nedaří najít náhradní rodinu v zemi původu.“ [Matějček 2002; 15] Nabídnout pomoc mohou státy, které jsou smluvní stranou úmluvy. Tyto pak zabezpečí dítěti náhradní péči v souladu se svým zákonodárstvím. Při vybírání vhodného řešení náhradní rodinné péče v zahraničí je nutné zohlednit výchovu dítěte, jeho etnický, náboženský, kulturní a jazykový původ. [Čl. 20 (3), Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte] Do evidence Úřadu jsou zavedeny všechny děti, které jsou vhodné do osvojení, ale toto jim nebylo zprostředkováno z důvodu nenalezení vhodného osvojitele na krajské úrovni, ani (po třech měsících) na Ministerstvu práce a sociálních věcí ČR, kde se osvojitelé hledají celorepublikově. [§ 23 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů]

4.2.2 Dítě vhodné do osvojení

Děti, jež jsou do osvojení vhodné, jsou ty, u kterých je méně problémový zdravotní stav a psychomotorický vývoj. [Benešová, Bubleová 2007; 6]

Podmínky osvojení [§65, odst. 2 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů]:

- Osvojit lze jen nezletilé a narozené dítě.
- Osvojit lze dítě pouze jen tehdy, je-li mu to ku prospěchu.
- Mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl, jaký by byl u biologického rodiče a jeho dítěte.
- Osvojitelem musí být fyzická osoba.
- Osvojitel musí mít plnou způsobilost k právním úkonům.
- Jako společné dítě toto mohou osvojit jen manželé (tedy nikoliv například společně žijící druh s družkou).
- Jestliže chce dítě osvojit jen jeden z manželů, je třeba souhlasu druhého manžela.
- Dítě může být osvojenou i jednou osobou.
- Dítě nemůže být osvojeno, jestliže probíhá soudní řízení ve věci určení otcovství dítěte.

K tomu, aby mohlo být dítě osvojeno, musí být tzv. **právně volné**. I když tento pojem zákon neuvádí, je velmi používaným a pro zprostředkování náhradní rodinné péče, konkrétně osvojení, nezbytným.

Taková situace nastane, jestliže [§68, §78 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů]:

- k osvojení při dobrovolném rozhodnutí rodičů dávají biologičtí rodiče souhlas,
- rodiče byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti,
- rodiče zemřeli.

Pokud však rodiče o dítě neprojevují zájem, tedy tzv. **kvalifikovaný nezájem**, jejich souhlas k osvojení dítěte není třeba. Zákon definuje dvě situace, které jsou brány jako nezájem, takto:

a) „po dobu nejméně šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě, zejména tím, že dítě pravidelně nenavštěvovali, neplnili pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost k dítěti a neprojevují snahu upravit si v mezích svých možností své rodinné a sociální poměry tak, aby se mohli osobně ujmout péče o dítě, nebo

b) po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojevili o dítě žádný zájem, ačkoliv jim v projevení zájmu nebránila závažná překážka.“ [§68, odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů]

O splnění podmínek uvedených výše rozhoduje soud. [§68 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů] Někdy je však velmi sporné posoudit, co ještě lze považovat za projev zájmu rodičů a naopak. Konečné zhodnocení tedy náleží dle zákona soudu. Biologičtí rodiče, jakožto účastníci řízení, mají právo se soudního řízení zúčastnit, a vyjádřit se k výroku soudu o jejich nezájmu. [§68 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů] Souhlas rodičů však dále není třeba, jestliže „rodiče dají souhlas k osvojení předem bez vztahu k určitým osvojitelům. Souhlas předem musí být dán osobně přítomným rodičem písemně před soudem nebo před příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Souhlas může být dán rodičem nejdříve šest týdnů po narození dítěte. Odvolat souhlas lze toliko do doby, než je dítě umístěno na základě rozhodnutí do péče budoucích osvojitelů.“ [§68a zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů]

Zákon o rodině ve znění pozdějších předpisů rozlišuje dva typy osvojení [§63, §74 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů] Jsou to:

- **Osvojení zrušitelné (I. stupně)**
 - toto osvojení může být ze závažných důvodů zrušeno,
 - osvojení může být zrušeno jak na návrh osvojitele, tak na návrh osvojence,
 - osvojení zrušitelné je užíváno u všech dětí do 1 roku,
 - do rodného listu jsou zapisováni adoptivní rodiče

- **Osvojení nezrušitelné (II. Stupně)**
 - po pravomocném rozhodnutí soudu osvojení již nelze zrušit,
 - nabytá práva a povinnosti jak osvojitelů, tak osvojenců jsou trvalá,
 - osvojit nezrušitelně lze jen dítě starší jednoho roku.

4.3 Pěstounská péče

Tato forma náhradní rodinné péče je upravena v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů a zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Systém dávek pěstounské péče pak upravuje zákon č. 117/1995 Sb., čárka o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

„Pěstounství je druhou základní formou náhradní rodinné péče. Druhé místo zaujímá zejména díky počtu dětí, u kterých je u nás každoročně realizována.“ [Gabriel, Novák 2008; 46] „Cílem pěstounské péče je nahradit dítěti, které nemůže z vážných důvodů vyrůstat u svých rodičů, chybějící rodinné prostředí pobyt v jiné vhodné rodině. Zákon může vytvořit jen právní rámec této náhrady a podmínky hmotného zabezpečení dítěte.“ [Burdová, Novotná 2007; 222]

Oproti osvojení je pěstounská péče volnějším svazkem. Dítěti zůstává jméno po biologických rodičích, a těmto zůstávají i některá práva a povinnosti. [Matějček 1994; 22] Pěstoun musí poskytnout dítěti řádnou výchovu, má právo dítě zastupovat a spravovat jeho běžné záležitosti. [§45 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů] Při vyřizování mimořádných záležitostí (jako je např. vyřizování dokladů) je třeba souhlasu zákonného zástupce dítěte. [Bruthansová, Červenková, Pechanová 2005; 52] Pěstounská péče vzniká na základě rozhodnutí soudu, mimořádně může být i zrušena soudem, avšak jen z vážných důvodů. Na požádání pěstouna ji však zruší vždy. [§45a zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů]

4.3.1 Druhy pěstounské péče

Pěstounskou péči lze v praxi vykonávat buď jako péči individuální, která je v běžném rodinném prostředí, či jako péči skupinovou, a to ve zvláštních zařízeních pěstounské péče. [Bruthansová, Červenková, Pechanová 2005; 52]

Obrázek č. 1: Přehled pěstounské péče

Zdroj: J. Kovařík, 1996 In Matějček 1999; str. 32

„**Individuální pěstounská péče** probíhá v běžném rodinném prostředí, tj. s pěstounkou a pěstounem, kteří většinou mají své vlastní děti nebo již děti vychovali.“ [Matějček 2002; 16]

„**Skupinová pěstounská péče** se děje v „zařízeních pro výkon pěstounské péče“, což jsou velké pěstounské rodiny, někdy i s vlastními dětmi pěstounů a dalšími třeba 4-6 nebo i více dětmi přijatými.“ [Matějček 2002; 16]

Dalším druhem zařízení pro výkon pěstounské péče jsou tzv. **SOS vesničky**, kde pěstounskou péči zajišťuje sama matka-pěstounka. Ta může mít ku pomoci další osobu, tzv. „tetu“, která pěstounce pomáhá s vedením domácnosti a případně i s výchovou dětí. Matka-pěstounka bydlí spolu s dětmi v domě k tomu určenému. Několik takovýchto domků tvoří pak vesničku, která čítá obvykle 10-12 obydlí. V jednotlivých domcích bydlí matka-pěstounka s obvykle 6, ale i více dětmi, které jsou různého pohlaví a věku. Snahou je, aby v jednom domku spolu žili biologičtí sourozenci. [Matějček 2002; 16]

„Tento poměrně velký kolektiv se však podstatně liší od kolektivu dětí v zařízení pro výkon ústavní výchovy právě jedinečností vzájemných vztahů mezi dětmi a pěstouny, kteří se stali trvalými „vychovateli“ dětí a jen na nich (nikoliv jen na právní úpravě) bude záležet, jaké citové vazby se mezi nimi vytvoří. Výběr

pěstounů pro výkon pěstounské péče je proto zvláště náročný, stejně jako je náročné stát se dobrým rodičem – matkou a otcem většímu počtu dětí. Proto zákon počítá s účastí zřizovatele, zejména je-li jím nestátní subjekt, na výběru vhodných pěstounů i na výběru dětí ke svěření do pěstounské péče vykonávané v zařízení.“ [Burdová, Novotná 2007; 214]

4.3.2 Pěstounská péče na dobu přechodnou

Institut pěstounská péče na přechodnou dobu je rodinná, individuální forma péče, která by měla být nezletilým dětem poskytována po nezbytně nutnou, relativně krátkou dobu v domácnostech pěstounů nebo i v zařízeních pro výkon pěstounské péče. Soud rozhodne na základě návrhu orgánu sociálně-právní ochrany dětí o umístění dítěte do pěstounské péče na dobu přechodnou v případě, že dítě z vážných důvodů nemůže zůstat ve své biologické rodině, avšak předpokládá se, že až tyto důvody pominou, dítě se zpět do své vlastní rodiny vrátí. Po dobu přechodné péče pěstounů je rodina v kontaktu s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, který je povinen dítě každé tři měsíce navštívit a zkontrolovat, zda důvody, pro které bylo dítě do přechodné pěstounské péče umístěno, přetrvávají. [MPSV 2009; 4]

Pěstounská péče na dobu přechodnou zaniká z několika možných důvodů [MPSV 2009; 4]:

- soud ji může zrušit, a to z vážných důvodů,
- tato péče již splnila svůj účel,
- pěstouni o zrušení sami požádají.

Důvodů, pro které je dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu umístěno, může být několik. Některými z nich mohou například být: rodiče jsou dlouhodobě hospitalizováni, dále může být dítě dáno do pěstounské péče po dobu, než je rodiči dán souhlas k osvojení bez vztahu k určitým osvojitelům. Evidenci pěstounů na přechodnou dobu vedou krajské úřady, které ji v případě potřeby poskytnou obecním úřadům s rozšířenou působností a soudům. [MPSV 2009; 4]

4.3.3 Poručenství

„Jestliže rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo nemají způsobilost k právním

úkonům v plném rozsahu, ustanoví soud dítěti poručníka, který bude nezletilého vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek místo jeho rodičů.“ [§78 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů] „Poručníkem dítěte se může stát i pěstoun, pak ovšem přestává být pěstounem a stává se zákonným zástupcem dítěte. Pokud poručník o dítě osobně pečuje, lze poručenství řadit do formy náhradní rodinné péče s podstatným rozdílem, že pěstouni sice mají povinnosti o svěřené dítě osobně pečovat a vykonávat přiměřeně práva a povinnosti rodičů, ale právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti mají jen v běžných věcech.“ [Burdová, Novotná 2007; 221] „Poručník je zákonným zástupcem dítěte. Mezi ním a dítětem však ze zákona nevzniká takový poměr, jaký je mezi rodiči a dítětem.

Poručník o poručenci podává pravidelné zprávy o jeho výchově a správě majetku soudu, který tímto funkcí poručníka kontroluje. [Matějček 2002; 17-18] Jestli je to možné, ustanoví soud poručníkem toho, koho doporučí rodiče dítěte. Jestliže nikdo doporučen nebyl, snaží se soud pověřit poručenství nad dítětem někoho z příbuzných nebo alespoň blízkých dítěte. Poručníky mohou být ustanoveni i manželé. Pokud nemůže být poručníkem z nějakého důvodu ustanovena fyzická osoba, ustanoví jí soud orgán sociálně-právní ochrany dětí. Tento orgán zastupuje dítě do doby, než soud určí jiného poručníka (jinou fyzickou osobu). [§79 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů]

Obecní úřad obce s rozšířenou působností tedy může dítěti vykonávat v případě potřeby funkci opatrovníka a poručníka po dobu, kdy není dítěti ustanoven poručník, nebo do té doby, než se ustanovený poručník ujme své funkce. Takto stanovený zástupce dítěte činí neodkladné úkony v zájmu a v zastoupení dítěte. [§ 17 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů]

Jestliže tedy poručník o dítě fakticky pečuje, nejen že je jeho zástupcem, ale jako vychovatel má právo i na hmotné zabezpečení, což jsou obdobné dávky pěstounské péče v souladu se zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Jestliže však osoba, (či orgán sociálně-právní ochrany dětí) dítě pouze zastupuje, aniž by o něj pečovala (příkladem může být situace, kdy je dítě v ústavní výchově), nárok na hmotné zabezpečení pak nemá.

4.3.4 Svěření do péče jiné fyzické osoby

Tuto specifickou formu náhradní rodinné péče zákon nijak konkrétně neupravuje. Zákon o rodině pouze jasně říká: „Vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, jestliže tato osoba poskytuje záruku jeho řádné výchovy a se svěřením dítěte souhlasí. Při výběru vhodné osoby dá soud přednost zpravidla příbuznému dítěte.“ [§45 (1) zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů] “Při rozhodnutí o svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče vymezí soud rozsah jejich práv a povinností k dítěti. “ [§45 (4) zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů]

Tato forma péče je v praxi označovaná jako **příbuzenská péče**, kterou nejčastěji vykonávají prarodiče, dále potom tety a strýcové dítěte, popřípadě jiní vzdálení příbuzní. Můžou to být i lidé, jež nejsou příbuzní, avšak k dítěti mají vřelý blízký vztah. [Gabriel, Novák 2008; 48] Z psychologického hlediska se tento typ péče ze strany prarodičů přibližuje spíše osvojení. Prarodiče si uvědomují blízkost, rodinnou sounáležitost a pokrevní spojitost mezi nimi a svými vnoučaty, které mají v péči. Tato přemíra lásky a shovívavosti může být spíše na škodu. Prarodiče nemají, i vlivem vyššího věku (tedy nestandardního věkového rozdílu, jaký je běžný u rodičů a dětí) realistický náhled na výchovu a problémy svěřených dětí. [Matějček 1999; 51]

Oproti pěstounům nemají pečovatelé, kteří vykonávají dítěti péči jinou fyzickou osobou nárok na hmotné zabezpečení v podobě pěstounských dávek. [§45d zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů] Forma náhradní rodinné péče: **svěření do péče jiné osoby**, je tedy nezprostředkovaná krajským úřadem. Osoby, které se chtějí stát pěstouny nebo osvojiteli konkrétního dítěte, podají žádost na obecní úřad obce s rozšířenou působností. O svěření dítěte do péče pak rozhodne soud. [§ 19 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů]

4.3.5 Systém dávek pěstounské péče

„Pěstounská péče je státem garantovaná forma náhradní rodinné péče, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali.“ [Benešová, Bubleová 2007; 5] „V zařízeních pro výkon pěstounské péče vykonávají pěstouni pěstounskou péči jako své povolání, a toto povolání je též

zdrojem jejich obživy. Vztah pěstounů ke zřizovateli zařízení však není vztahem pracovněprávním, nýbrž vztahem zvláštním, založeným dohodou uzavíranou mezi zřizovatelem a pěstounem, pro který stěží najdeme obdobu v jiných vztazích.“ [Burdová, Novotná 2007; 213]

System dávek pěstounské péče upravuje zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Zde uvádím základní informace týkající se dávek pěstounské péče, kterými jsou [§ 36 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů]:

- a) příspěvek na úhradu potřeb dítěte,
- b) odměna pěstouna,
- c) příspěvek při převzetí dítěte,
- d) příspěvek na zakoupení motorového vozidla.

Nárok na **příspěvek na úhradu potřeb dítěte** má nezletilé dítě svěřené do pěstounské péče. Výše příspěvku za jeden kalendářní měsíc činí součin částky životního minima dítěte a koeficientu 1,40. Výše příspěvku (výše koeficientu) se mění v závislosti na tom, zda je dítě: dlouhodobě nemocné, dlouhodobě zdravotně postižené, či dlouhodobě těžce zdravotně postižené. Tento příspěvek se vyplácí pěstounovi. [§ 37 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů]

Další dávkou je **odměna pěstouna**, na kterou má nárok pěstoun, jemuž bylo do pěstounské péče svěřeno dítě, a to až do zletilosti dítěte. Výše odměny pěstouna za kalendářní měsíc za každé dítě svěřené do pěstounské péče činí součin částky životního minima jednotlivce a koeficientu 1, 00. [§ 40 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů]

§ 40 a zákona č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů upravuje odměnu pěstouna ve zvláštních případech, která je posuzována jako obdoba platu.

Nárok na **příspěvek při převzetí dítěte** má pěstoun, který převzal dítě do pěstounské péče. Jedná se o dávku jednorázovou, která se liší svou výší dle věku dítěte.

Výše příspěvku při převzetí dítěte činí, jde-li o dítě ve věku [§ 41 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů]:

- a) do 6 let 8 000 Kč,
- b) od 6 let do 15 let 9 000 Kč,
- c) od 15 let do 18 let 10 000 Kč.

Nárok na příspěvek na zakoupení motorového vozidla má pěstoun, který má ve své pěstounské péči nejméně čtyři děti, pokud zakoupil osobní motorové vozidlo, či provedl celkovou nezbytnou opravu motorového vozidla a toto vozidlo nepoužívá k výdělečné činnosti. Výše příspěvku činí 70% z ceny osobního motorového vozidla, či z prokázaných výdajů na opravy motorového vozidla, maximálně však 100.000,- Kč. [§ 42 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů]

5. Zprostředkování náhradní rodinné péče

Zprostředkováním osvojení a pěstounské péče se zabývá zákon o sociálně-právní ochraně dětí č.359/1999 Sb. ve znění pozdějších předpisů. V České republice je tento proces svěřen krajským úřadům a Ministerstvu práce a sociálních věcí ČR. Osvojení dětí z České republiky do ciziny nebo dětí z ciziny do České republiky zprostředkovává Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně. [§ 20 (2) b) zákona č. 359/1999 Sb., čárka o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů]

Samotné zprostředkování spočívá ve vyhledávání dětí vhodných do náhradní rodinné péče, respektive do osvojení nebo pěstounské péče, a zároveň v hledání vhodných osvojitelů či pěstounů pro tyto děti. Zprostředkování se provádí na základě žádosti fyzické osoby, která je občanem České republiky nebo má na území České republiky trvalý pobyt. Tato žádost se podává u obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Následné zprostředkování pak zajišťují krajské úřady a Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. [§ 20 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů]

Zprostředkování pěstounské péče se neprovádí v případech tzv. příbuzenské pěstounské péče, tj. pokud má zájem o svěřeni dítěte do pěstounské rodiny příbuzný dítěte nebo jiná fyzická osoba blízká dítěti nebo jeho rodině. [§ 20 (3) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů]

5.1 Odkud přicházejí děti vhodné do NRP

Nejčastěji přichází do náhradní rodinné péče z porodnic, dětských nemocnic, kojeneckých ústavů, dětských domovů, diagnostických ústavů a dalších zařízení. Umístěny do nové rodiny jsou pak děti buď na základě souhlasu rodičů, či zákonných zástupců dítěte nebo také i bez souhlasu rodičů, jak bylo osvětleno v kapitole 4.2.2 Dítě vhodné do osvojení. Mohou však přijít i přímo z původní rodiny, v jejíž péči bylo dítě ohroženo a pobyt v ní nebyl pro dítě žádoucí. Tyto případy jsou však velmi ojedinělé. Například Matějček se domnívá, že pro dítě je mnohem bezpečnější a účelnější, pobývá li po nějakou dobu v citově neutrálním prostředí, než půjde do rodiny nové, náhradní. Těmito prostředími můžou být například dětské domovy, diagnostické ústavy, ozdravovny a jiné instituce. Dítě má

tak možnost během pobytu v ústavu seznamovat se a navazovat postupně kontakt s novou náhradní rodinou. [Matějček 2002; 20]

5.2 Postup zprostředkování náhradní rodinné péče

Jestliže se budoucí žadatelé rozhodli, že mají předpoklady k tomu, aby mohli přijmout do své rodiny dítě a poskytnout mu tak rodinné zázemí, měli by si prve zjistit postup, jak se stát žadatelem o osvojení, popřípadě pěstounskou péči.

První kroky by měly vést na obecní úřad obce s rozšířenou působností v místě trvalého bydliště, odbor sociálních věcí, oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Sociální pracovníce pro náhradní rodinnou péči bude s žadatelem hovořit o motivaci a důvodech, které vedly k rozhodnutí poskytnout novou rodinu potřebnému dítěti. Dále se ptá na představy o dítěti, které by byli žadatelé ochotni přijmout. Vysvětlí jim další potřebné informace, které souvisí s podáním žádosti, a následně žadatelům předá formulář žádosti o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli či pěstouny. [Matějček 2002; 22-23]

Obecní úřad obce s rozšířenou působností pak vede spisovou dokumentaci o žadatelem, v které jsou:

- a) žádost, v níž jsou obsaženy žadatelovy údaje
- b) doklad o státním občanství nebo povolení k trvalému pobytu na území ČR
- c) opis z evidence Rejstříku trestů
- d) zpráva o zdravotním stavu
- e) údaje o ekonomických a sociálních poměrech
- f) písemné vyjádření žadatele, zda 1) souhlasí s tím, aby po uplynutí lhůty (12 měsíců od zařazení do evidence) byl také zařazen do evidence Úřadu pro zprostředkování osvojení dětí z ciziny, 2) žádá výlučně o osvojení dítěte z ciziny
- g) písemný souhlas, že orgán sociálně-právní ochrany dětí je oprávněn 1) o žadatelem zjišťovat další potřebné informace nutné k zprostředkování (zejména zda žadatel bude zajišťovat vhodné výchovné prostředí), 2) kdykoliv zjistit, zda nedošlo ke změně rozhodných skutečností uvedených ve spisové dokumentaci

- h) písemný souhlas s účastí na přípravě fyzických osob k přijetí dítěte do rodiny
- i) stanovisko obecního úřadu obce s rozšířenou působností k žádosti o zprostředkování náhradní rodinné péče. [§ 21 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů]

Další postup ve věci je takový, že sociální pracovník/sociální pracovnice navštíví žadatele v jejich domácnosti a vyhodnotí jejich bytovou a rodinnou situaci. Po posouzení a zpracování všech dostupných informací žádost spolu se spisovou dokumentací žadatelů odešle na příslušný krajský úřad. [Matějček 2002; 23] Následně budou žadatelé vyzváni krajským úřadem k absolvování odborného posouzení a odborné přípravy. Lhůta pro odborné posouzení je 30 dnů. U žadatelů je posuzována jejich osobnost, zdravotní a psychický stav, předpoklady k výchově dítěte, motivace žádosti, stabilita manželského vztahu, rodinné zázemí a jiné. [§ 22 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů]

Obecní úřad obce s rozšířenou působností hledá také vhodné **děti k osvojení či do pěstounské péče**. Obecní úřad obce s rozšířenou působností pak vede spisovou dokumentaci. Tato spisová dokumentace o dítěti vhodném do náhradní rodinné péče obsahuje [§ 21 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů]:

- a) osobní údaje
- b) doklad o státním občanství
- c) údaje o sociálních poměrech dítěte a jeho rodinných příslušníků
- d) doklad, že dítě splňuje podmínky pro osvojení
- e) případné rozhodnutí příslušných orgánů o výchově dítěte
- f) zprávu o zdravotním stavu dítěte.

Obecní úřad obce s rozšířenou působností, jenž vede evidence o dětech **vhodných do náhradní rodinné péče**, postupuje kopie těchto spisů krajskému úřadu. Krajský úřad pak posuzuje vhodnost zprostředkování náhradní rodinné péče v

konkrétních případech. [§ 22 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů]

„Jestliže krajský úřad nezprostředkuje osvojení nebo pěstounskou péči

- a) do 3 kalendářních měsíců od zařazení **dítěte** do evidence dětí, nebo
- b) do 12 kalendářních měsíců ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o zařazení **žadatele** do evidence žadatelů, zašle kopii údajů z těchto evidencí do 15 dnů od skončení uvedené lhůty ministerstvu pro zařazení do evidence pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče ministerstvem“. [§ 22 (7) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů]

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů v § 23, odstavci 3 dále uvádí tuto skutečnost: V případě, že ministerstvo nezprostředkuje osvojení nebo pěstounskou péči po určitou dobu, která činí u dítěte 3 kalendářní měsíce od zařazení dítěte do evidence vedené ministerstvem a u žadatele 6 kalendářních měsíců od zařazení žadatele do evidence žadatelů vedené ministerstvem, postoupí kopie údajů z těchto evidencí Úřadu pro zařazení do evidence pro zprostředkování osvojení ve vztahu k cizině.

5.2.1 Přerušení zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče

Krajský úřad, či ministerstvo může v jakékoliv fázi zprostředkování náhradní rodinné péče **zprostředkování přerušit**, a to jak u dětí, tak žadatelů. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí v § 24b však udává situace, za kterých je přerušení možné:

- a) žadatel písemně o takové přerušení požádá, a to po dobu, kterou v žádosti označí,
- b) žadateli bylo krajským úřadem ministerstvem písemně oznámeno, že v evidenci dětí je dítě, pro něž je vhodným osvojitelem nebo pěstounem,
- c) na základě rozhodnutí obecního úřadu obce s rozšířenou působností bylo dítě svěřeno do péče budoucího osvojitele nebo do péče fyzické osoby, která má zájem stát se pěstounem, a to po dobu trvání této péče,
- d) krajský úřad v době, kdy žadateli zprostředkovává osvojení nebo pěstounskou péči, nebo ministerstvo v době, kdy žadateli zprostředkovává osvojení nebo pěstounskou péči, zjistí závažné skutečnosti, které jsou překážkou zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče na přechodnou dobu.

5.3 Odborné posouzení a odborná příprava

Jednou z podmínek pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče je zúčastnění se **přípravy k přijetí dítěte do rodiny**, kterou zajišťuje krajský úřad. Zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny, včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu, je součástí odborného posouzení pro zprostředkování osvojení a pěstounské péče. Krajský úřad zařazuje žadatele do evidence žadatelů neprodleně po odborném posouzení podle §27. Dále krajský úřad rozhoduje, zda má žadatel povinnost zúčastnit se na vyzvání obecního úřadu obce s rozšířenou působností přípravy k přijetí dítěte do rodiny; příprava k přijetí dítěte do rodiny probíhá nejdříve ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o zařazení žadatele do evidence žadatelů a končí nejpozději dnem, kdy žadatel převzal do své péče dítě na základě zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče. [§ 22 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů]

Náplň odborného posouzení určuje §27 odstavec 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů:

U dětí se posuzuje:

- úroveň tělesného a duševního vývoje dítěte, včetně jeho specifických potřeb a nároků,
- vhodnost náhradní rodinné péče a jejích forem,

U žadatelů se pak posuzuje: charakteristika osobnosti, psychický stav, zdravotní stav, jenž zahrnuje posouzení, zda zdravotní stav žadatele z hlediska duševního, tělesného a smyslového nebrání dlouhodobé péči o dítě, předpoklad vychovávat dítě, motivace, která vedla k žádosti o osvojení dítěte nebo k jeho svěření do pěstounské péče, stabilita manželského vztahu a prostředí v rodině, popřípadě další skutečnosti rozhodné pro osvojení dítěte nebo jeho svěření do pěstounské péče.

Odbornou přípravu zajišťuje krajský úřad a její realizaci může pověřit některou z právnických či fyzických osob. Forma, obsah i rozsah odborné přípravy se tedy liší v jednotlivých krajích. [Rotreklová, Hofrová 2009; 16]

Dle Burdové a Novotné účel odborné přípravy je:

- „... poskytnout žadatelům přístupnou a pozitivní formou dostatek odborných informací o zvláštностech náhradní rodinné péče,
- pomoci žadatelům utvořit si konkrétní představu o budoucím fungování jejich rodiny v souvislosti s příchodem „nevlastního“ dítěte,
- získat kvalifikované informace o žadatelích, o jejich chování a prožívání a vyhodnotit je ve vztahu k možnému přijetí dítěte.“ [Burdová, Novotná 2007; 79]

5.4 Vedení evidence a spisové dokumentace

V empirické části se dále budu konkrétněji zabývat oddělením sociálně-právní ochrany dětí v Šumperku, které si vede evidenci dětí dle § 54 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Rozsah evidence dětí a obsah spisové dokumentace o dětech vedené orgány sociálně-právní ochrany dětí a obsah spisové dokumentace o žadatelích o osvojení a o svěřením dítěte do pěstounské péče pak uvádějí: Instrukce Ministerstva práce a sociálních věcí č. j.: 21 -12242/2000 ze dne 15. března 2000.

Rejstřík dětí vhodných k osvojení

„Do rejstříku dětí vhodných k osvojení se zapisuje dítě, které splňuje podmínky k osvojení a jehož spisovou dokumentaci obecní úřad obce s rozšířenou působností vede.“ [Čl. 11 (1), Instrukce Ministerstva práce a sociálních věcí č. j.: 21 -12242/2000]

„Zápis v rejstříku se uzavírá dnem, kdy rozhodnutí soudu o osvojení nabylo právní moci (...). V rejstříku se neuvádějí údaje o osvojitelích.“ [Čl. 11 (2), Instrukce Ministerstva práce a sociálních věcí č. j.: 21 -12242/2000]

Rejstřík dětí vhodných ke svěřením do pěstounské péče

„Do rejstříku dětí vhodných ke svěřením do pěstounské péče se zapisuje dítě, jehož spisovou dokumentaci obecní úřad obce s rozšířenou působností vede a které je vhodné pro tuto formu náhradní rodinné péče.“ [Čl. 12 (1), Instrukce Ministerstva práce a sociálních věcí č. j.: 21 -12242/2000]

„Zápis v rejstříku se uzavírá dnem, kdy rozhodnutí soudu o svěřením dítěte do pěstounské péče nabylo právní moci (...).“ [Čl. 12 (2), Instrukce Ministerstva práce a sociálních věcí č. j.: 21 -12242/2000]

Rejstřík dětí svěřených do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče

„Do rejstříku dětí svěřených do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče se zapisuje dítě svěřené rozhodnutím příslušného orgánu do péče jiné fyzické osoby než rodiče (společné péče manželů).“ [Čl. 13 (1), Instrukce Ministerstva práce a sociálních věcí č. j.: 21 -12242/2000]

„Zápis v rejstříku se uzavírá ukončením péče nahrazující péči rodičů.“ [Čl. 13 (2), Instrukce Ministerstva práce a sociálních věcí č. j.: 21 -12242/2000]

5.4.1 Vyřazení dětí, žadatelů z evidence krajského úřadu

Z evidence dětí vhodných do osvojení, pěstounské péče, či evidence osob vhodných stát se osvojiteli, pěstouny Krajského úřadu mohou být vyřazeny jak děti, tak žadatelé, a to z několika důvodů:

Děti, které se nachází v evidenci Krajského úřadu, mohou být dle § 24 c) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů z evidence vyřazeny a to z důvodů:

1. na základě rozhodnutí o osvojení nebo o svěřením dítěte do pěstounské péče,
2. zjistí-li závažné důvody, pro které nelze dítěti zprostředkovat osvojení nebo pěstounskou péči,
3. po uplynutí 3 měsíční lhůty od zařazení dítěte do evidence dětí, ke zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče zasílá Krajský úřad kopie údajů z evidence dětí ministerstvu.

Krajský úřad tedy může ze své evidence vyřadit také **žadatele** dle § 24 c) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a to z několika důvodů:

1. na základě rozhodnutí o osvojení nebo o svěřením dítěte do pěstounské péče, pokud žadatel nežadá o osvojení dalšího dítěte nebo o svěřením dalšího dítěte do pěstounské péče,
2. zjistí-li závažné důvody, pro které nelze žadateli zprostředkovat osvojení nebo pěstounskou péči,
3. poruší-li žadatel závažným způsobem povinnost sdělovat změny v údajích rozhodných pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče,
4. požádá-li o to žadatel,

5. po uplynutí 12 měsíční lhůty od zařazení žadatele do evidence žadatelů, ke zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče zasílá Krajský úřad kopie údajů z evidence žadatelů ministerstvu.

Krajský úřad může také vyřadit žadatele ze své evidence v případě, jestliže se bez udání závažného důvodu nezúčastnili odborné přípravy k přijetí dítěte do rodiny, i když k tomuto byli vyzváni. [§24c (1) b), c) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů]

5.5 Poradní sbor

Poradní sbor zřizuje hejtman kraje, jakožto zvláštní orgán obce, tedy jako komisi pro sociálně-právní ochranu dětí. [§ 38 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů]

„Je v působnosti poradního sboru doporučovat krajskému úřadu vhodné žadatele vedené krajským úřadem a ministerstvem stát se osvojiteli nebo pěstouny určitému dítěti. Poradní sbor nemá rozhodovací působnost, a i když je ve smyslu výše uvedených zákonů zvláštním orgánem, je ve své podstatě poradním orgánem určeným pro pomoc při utváření náhradních rodinných vztahů mezi vhodnými žadateli o osvojení a pěstounskou péčí a dětmi vhodnými do náhradní rodinné péče, tedy dětmi vhodnými do osvojení nebo do pěstounské péče, případně do pěstounské péče na přechodnou dobu.“ [Burdová, Novotná 2007; 175] Poradní sbor tvoří odborníci působící v oblasti sociálně-právní ochrany dětí. Jde o odborníky z oboru pediatrie, psychologie, pedagogiky, zástupce školských, zdravotnických nebo sociálních zařízení pro výkon ústavní výchovy, zaměstnance krajského úřadu a obecního úřadu obcí s rozšířenou působností zařazené na úseku sociálně-právní ochrany. Poradní sbor má nejméně 5 členů. [§ 38 (3) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů]

5.6 Předpěstounská, předadopční péče

Jestliže jsou dítěti vybráni vhodní osvojitelé, pěstouni, dříve než jim bude svěřeno do osvojení, či pěstounské péče, může být svěřeno do tzv. předpěstounské, předadopční péče.

„Obě z uvedených forem náhradní rodinné výchovy však představují závažný zásah do života dítěte i osob, které mají zájem stát se pěstouny nebo osvojit dítě. Proto zákon o rodině a zákon o sociálně-právní ochraně dětí dovolují ještě před rozhodnutím ve věci orgánu sociálně-právní ochrany rozhodnout o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů nebo pěstounů, přitom oba zákony předpokládají, že v době dočasného svěřeni dítěte do náhradní rodiny se ukáže, zda vytvoření nové rodiny bude ku prospěchu dítěte.“ [Burdová, Novotná 2007; 72] Tato péče se nazývá péčí předpěstounskou, popřípadě předadopční. [Bruthansová, Červenková, Pechanová 2005; 52] „Je-li dítě v ústavní výchově nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc z rozhodnutí soudu, může být před rozhodnutím soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče dočasně svěřeno rozhodnutím orgánu sociálně-právní ochrany dětí do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem a splňuje stanovené podmínky; obdobně může být do péče budoucích pěstounů svěřeno i dítě, které není v ústavní výchově, se souhlasem rodičů.“ [§45 b (2) zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů]

5.7 Přijetí osvojeného dítěte do nové rodiny

S přijetím dítěte do rodiny je důležité seznámit také lidi z nejbližšího okolí rodiny. Zejména tedy biologické děti (pokud v rodině jsou), příbuzné, ale i sousedy a přátele. S biologickými dětmi si musí rodiče o nově přichozím členu rodiny promluvit, vysvětlit jim, že teď bude jejich pozornost a náklonnost ke všem dětem stejná, stejně tak i pravidla a výsady týkající se kázně budou platit pro všechny děti bez výjimky. Pravděpodobně bude nutné vyrovnávat se se záští a žárlivostí dětí. Co se týče příbuzných, snahou by mělo být získat jejich podporu objasněním situace, pomoci jim pochopit, jaké oni v dané situaci zaujímají místo. Co se týče přátel a sousedů, zde je třeba naučit se zvládat nemístné připomínky nebo necitlivé poznámky. [Schoolerová 2002; 73]

I sami adoptivní rodiče by se na příchod dítěte měli připravit a to zejména ve dvou ohledech. Měli by se snažit získat co nejvíce informací o minulosti a rodině dítěte. Dále by měli rozpoznat překážky, které by mohly sblížení členů rodiny zpomalit. Tyto překážky jsou buď ze strany dítěte, jako je odloučení nebo nedostatečná příprava na příchod do nové rodiny. Mohou být však i ze strany rodičů, a to nenaplněné potřeby, odlišná očekávání, manželské problémy a jiné.

[Schoolerová 2002; 108] Navázání vztahu adoptivních rodičů s dítětem je velmi důležitým krokem. Dítě zjistí, že u nových rodičů zažívá pocit jistoty a bezpečí. Zdravé vazby podporují jeho rozumový vývoj a podílejí se na tvorbě identity dítěte. Jakmile začnou rodiče uspokojovat a reagovat na potřeby dítěte, dítě si zvykne, že jim může věřit a utvoří si s nimi silné pouto. [Schoolerová 2002; 90]

Jednou však přijde čas, kdy budou muset adoptivní rodiče objasnit pravdu. Otázkou je, kdy je ten vhodný okamžik říci dítěti pravdu o jeho minulosti, co vše mu odhalit a jak mu tuto skutečnost podat.

Ve výchově by měl existovat tzv. „princip pravdy“, který upřednostňuje říkání pravdy od zatajování skutečností. I když je pravda někdy bolestivá, její zveřejnění je nejlepším krokem k upevnění nového svazku. Utajovaná pravda člověka tíží, svazuje a navozuje neustálý strach a obavu z prozrazení. I když se rodiče snaží o adopci svého dítěte mlčet, a navedou k tomu i okolí, povětšinou se tato skutečnost prozradí. Ani ne tak ze zlomyslnosti, či zákeřnosti, ale nedopatřením, náhodou. Nejčastěji se to stane starým lidem či dětem z příbuzenstva. Tito nemají dostatečnou sebekontrolu. A i když adopce není prozrazena, dítě na ni přijde často samo, zkrátka to vycítí. Téměř zákonitě se to stane kolem jedenácti let věku dítěte. V tomto věku se začíná dítě zajímat o rodinu jako takovou, o vazby a vztahy v rodině, začíná si všímat vyhýbavých odpovědí dospělých. Když dojde k pochybnostem dítěte, je už těžké něco mu vysvětlovat. Ztratí v rodiče důvěru, tíží ho pocit, že ho celou dobu klamali. Pravda by se tedy rozhodně říkat měla. [Matějček 1994; 63-64]

Rozhovor o samotné adopci by neměl být jednorázovou událostí. Jde o dlouhodobý proces citlivého seznamování dítěte s danou skutečností. [Schoolerová 2002; 111] Dítě by o sobě a své biologické i nové rodině mělo vědět tolik, kolik vědí ostatní lidé okolo něj. Nejpříhodnější doba, kdy dítěti citlivě oznamovat to, že je adoptované, je kolem tří let jeho věku. Okolo tohoto věku děti začínají rády poslouchat pohádky, rády sledují loutkové divadlo. A to je dobrá příležitost pro rodiče, jak dítěti přeneseně povyprávět, „o tom, jak to bylo s námi, s naší rodinou“. Do začátku školního věku děti nehodnotí skutečnosti z morálního hlediska, takže je nepravděpodobné, že sdělenou pravdu o jejich adopci by v tomto věku braly jako něco, za co rodiče odsoudí. V pozdějším věku by už tato situace mohla vyvolat v dítěti zklamání, negativní postoj vůči rodičům. [Matějček 1994; 64-65]

Problematika náhradní rodinné péče je velmi složitým systémem, který se i v dnešní době potýká se mnoha problémy a nesrovnalostmi. Abychom si mohli vytvořit ucelený pohled na náhradní rodinnou péči, je třeba odhalit i ta místa problematická.

6. Kritická místa v systému náhradní rodinné péče

Autorky Eva Rotreklová a Veronika Hofrová se zabývají problematikou takzvaných „zásadních, klíčových“ míst v oblasti náhradní výchovné péče, které mají vliv na kvalitu života dítěte, jež vyrůstá mimo svou biologickou rodinu- tedy v některé z forem náhradní rodinné péče. Problémem systému náhradní rodinné péče v České republice je velký počet dětí umístěných v ústavní výchově. Ostatně za tuto skutečnost je značná kritika i od široké veřejnosti. Na první pohled jsou důvody následující: je málo pěstounů, kteří by měli zájem děti z ústavů vychovávat, a také postup umísťování dětí do náhradní rodiny je příliš zdlouhavý a byrokratický. Ve skutečnosti je však na vině snadnost, s jakou je dítě z původní rodiny odebráno. Stále malá pozornost je věnována snaze ponechat dítě ve vlastní rodině a použít tak k tomu různých možných a dostupných prostředků. Když je však odebrání dítěte z rodiny nezbytné, řešením situace by měl být co nejčasnější návrat zpět do rodiny. [Rotreklová, Hofrová 2008; 10]

„Snaha snížit počet dětí v ústavu směřuje téměř výhradně k tomu, aby dítě bylo umístěno do náhradní rodinné péče. Tím dochází k velkému množství dětí v evidenci NRP, pro které se nedaří najít vhodnou rodinu, k tomu, že děti jsou umísťovány do pěstounské péče či do osvojení i za cenu velkého rizika selhání této formy náhradní rodinné péče.“ [Rotreklová, Hofrová 2008; 10]

„Za kritická místa v systému náhradní rodinné péče jsou považovány:

- zařazení dítěte do evidence náhradní rodinné péče,
- odborná příprava na přijetí dítěte do rodiny,
- zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny,
- proces zprostředkování náhradní rodinné péče,
- odborné vedení náhradní rodinné péče.“ [Rotreklová, Hofrová 2008; 10]

Všechny tyto jednotlivé kroky spolu souvisí a navazují na sebe. Jestliže u některého bodu, kroku, dojde k nevhodně zvolenému postupu, může to mít negativní následky na budoucí život dítěte. [Rotreklová, Hofrová 2008; 10]

Autorky vidí hlavní problémy zejména [Rotreklová, Hofrová 2008; 19]:

- v nedostatečném porozumění specifické situaci a potřebám dítěte, které bylo do náhradní rodinné péče umístěno,
- v nedostatku odborných pracovišť zabývajících se náhradní rodinnou péčí,
- ve formálnosti sledování dítěte v náhradní rodinné péči,
- v chybějícím individuálním plánu sledování konkrétního dítěte v náhradní rodinné péči,
- v nespolupráci v rámci multidisciplinárního týmu,
- v nedostatečné kvalifikaci odborných pracovníků k posouzení situace dítěte.

7. Překážky v umístění dětí do náhradní rodinné péče

Problémy, které předchází vůbec zprostředkování náhradní rodinné péče, se týkají také nalezení vhodných rodičů, pěstounů pro konkrétní dítě. Jelikož jsou v evidenci dětí vhodných do náhradní rodinné péče i děti, jež mají například zdravotní problémy, či jsou jiného, než-li majoritního etnika apod., mohou to být překážky k umístění těchto dětí do některé z forem náhradní rodinné péče. Konkrétněji bude na tuto problematiku nahlédnuto v empirické části, kde budou uvedeny kazuistiky umístění/neumístění dětí s ohledem na jednotlivé faktory v praxi.

„Nejčastěji se jedná o nereálné požadavky na přijaté dítě (vysněné představy týkající se pohlaví, inteligenčních schopností, případně dalších individuálních přání). Takové představy o dítěti proces vyhledávání vhodného dítěte značně prodlužují“. [Novotná, Průšová 2004; 133] „Zásadním problémem je nepoměr mezi požadavky potenciálních osvojitelů a charakteristikami právně volných dětí. Osvojitelský ideál je holčička co nejmenší, naprosto zdravá, alespoň průměrně inteligentní, světlé pigmentace, nejlépe taková, aby se podobala náhradním rodičům.“ [Gabriel, Novák 2008; 8] Autoři uvádí, že o děti do osvojení se zajímají povětšinou lidé, kteří své vlastní děti mít nemohou. O pěstounskou péči naopak častěji usilují lidé, jež děti už mají. U některých žadatelů o pěstounskou péči však přetrvává mylný názor, že pěstounská péče je taková „malá“, či „rychlá“ adopce. [Gabriel, Novák 2008; 9]

Děti, které jsou vhodné k umístění do pěstounské péče, jsou bohužel často i **nemocné**. Dnes dostanou šanci na život děti, které by před několika desítkami let nebyly pro svou diagnózu schopny života. Je více drogově závislých matek, jež přivádí na svět děti. Vzrostl počet žen závislých na alkoholu, a také počet mladých žen kuřáček. Častá je i situace, kdy rodí žena nakažená pohlavně přenosnou chorobou, jako je například syfilis. [Gabriel, Novák 2008; 9]

Všechny tyto skutečnosti se však bohužel odráží na dětech, které jsou stylem života své biologické matky zdravotně poznamenány. Snahou je i tyto opuštěné děti dostat do náhradní rodiny, avšak jejich zdraví jim už nikdo vrátit nemůže. Mnoho dětí vhodných do pěstounské péče je odlišných od většinového **etnika**. Druhé nejčastější je etnikum romské, nežřídka často se však objevují i děti dalších

národnostních menšin. [Gabriel, Novák 2008; 9] A i u těchto dětí je snaha o umístění do nové náhradní rodiny.

Další problematickou skupinou dětí vhodných k umístění do náhradní rodinné péče jsou děti, jejichž **IQ je podprůměrné**, přesněji řečeno, jsou to děti **mentálně retardované** (lehká retardace a níže). I tyto děti jsou těžko umístitelné do některé z forem NRP. [Gabriel, Novák 2008; 9]

Překážek, které brání umístit některé děti do náhradní rodinné péče je však mnohem více. Příkladem můžou být také **sourozenecké skupiny**, či **děti z problematických rodin**. [Gabriel, Novák 2008; 9]

Z teoretických poznatků jsme se tedy dozvěděli informace potřebné k zasvěcení do problematiky náhradní rodinné péče. Výše bylo uvedeno, citováno a zmíněno mnoho odborníků, jejich názorů na jednotlivá témata týkající se náhradní rodinné péče. V neposlední řadě byly v teoretické části uvedené také legislativní zdroje, které jsou pro problematiku náhradní rodinné péče stěžejní. Nyní se přesunu do praxe, kde získané teoretické poznatky dostávají praktický význam.

8. Monitoring situace náhradní rodinné péče na Šumpersku

Jelikož jsem se v teoretické části diplomové práce věnovala náhradní rodinné péči z formálního, teoretického hlediska, v praktické části bych ráda poukázala na to, jak vypadá instituce náhradní rodinné péče v praxi. Zaměřím se na děti, které jsou v evidenci odboru sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu v Šumperku. Jelikož budu zpracovávat data, která jsou velmi citlivá a dle § 57 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů, o zjištěných skutečnostech v souvislosti s výkonem sociálně-právní ochrany dětí musí být zachována mlčenlivost, pokusím se přiblížit realitu alespoň sondou do situace náhradní rodinné péče u dětí, které spadají pod působnost Městského úřadu v Šumperku.

8.1 Vymezení zkoumaného problému

Mou snahou v empirické části práce je zmapování situace dětí, které byly doporučeny Městským úřadem v Šumperku jako vhodné do náhradní rodinné péče, a následně pak vedeny v evidenci Krajského úřadu Olomouckého kraje, a žadatelů, kteří taktéž podali svou žádost o zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny na Městském úřadě Šumperku a následně byli zařazeni (nebo stále čekají na zařazení) do evidence Krajského úřadu Olomouckého kraje jakožto osoby vhodné stát se osvojiteli či pěstouny. Přiblížím složení sledované skupiny dětí z pohledu věku, pohlaví, zdravotního stavu, etnika, rodinné situace, z které pochází apod., v letech 2008-2010. Tříleté období jsem zvolila z více důvodů. Jednak proto, abych zabránila nahodilosti jednoho roku, dostane se tedy určitého srovnání v letech, za druhé proto, že sociální pracovnice, paní Radana Šlégrová, která mi podávala o dětech a žadatelích informace, pracuje jako pracovnice náhradní rodinné péče právě od roku 2008, a tak mi mohla zprostředkovat konkrétní údaje o dětech a žadatelích, jejichž případy osobně zná, a nejsou tedy pro ni „jen holými daty“.

8.2 Metodologie průzkumu

Pro velmi málo početný a místně omezený vzorek dětí a žadatelů, jež jsem sledovala, jsem zvolila metodu dílčí sondy. Jde o průzkum nepříliš rozsáhlé akce, konkrétně řečeno jde o zmapování situace sledované skupiny dětí vhodných do náhradní rodinné péče a žadatelů, jež si podali žádost o umístění do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny. Konkrétní údaje dětí jsou dávány do souvislostí mezi jednotlivými faktory, jsou rozebrány konkrétní případy dětí, a tak může být situace náhradní rodinné péče na Šumpersku tzv. zmonitorována. Informace jsem získala díky přístupu k evidenci dětí vhodných do náhradní rodinné péče, která je vedena na oddělení sociálně-právní ochrany Městského úřadu Šumperk, a také zprostředkovaně rozhovory se sociální pracovnící náhradní rodinné péče, paní Radanou Šlégrovou. Orgán sociálně-právní ochrany v Šumperku vede dvě základní evidence týkající se náhradní rodinné péče. Jedna evidence se vztahuje k dětem navrženým Městským úřadem Šumperk vhodných do náhradní rodinné péče. Druhá evidence, evidence žadatelů, se týká osob, jež si na Městském úřadě Šumperk podaly žádost o zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny.

Zjištěné požadované údaje jsou pro větší přehlednost zakomponované do tabulek a grafů. Jejich průvodní získávání však proběhlo formou analýzy konkrétních případů dětí a žadatelů. Jelikož jsou tyto údaje velmi citlivé, a přístup k nim má jen omezený počet osob, ve výzkumu budou uvedeny anonymní výsledky provedené sondy, které budou však jistě zajímavé i pro širokou veřejnost, která se k takovýmto údajům nemá možnost dostat. Cílem je zaměřením se přímo na určitou oblast- místně specifikovanou na působnost šumperského oddělení sociálně-právní ochrany dětí, a nahlédnout do situace náhradní rodinné péče u konkrétních dětí a žadatelů.

Potřebná data k provedení výzkumného záměru byla získána z evidence dětí, kterou oddělení sociálně-právní ochrany v Šumperku dle zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí vede. Tato Evidence a spisová dokumentace je vytvořena v programu MS Access firmou BC Logia a.s. Získané údaje byly zapisovány do předem připravených tabulek, které byly vytvořeny dle potřebných parametrů k zjišťování vztahů mezi jednotlivými faktory.

Nedílnou součástí sondáže byly také osobní konzultace se sociální pracovnící oddělení sociálně- právní ochrany dětí na Městském úřadě v Šumperku, paní Radanou Šlégrovou, která jednotlivé děti a žadatele vedené v evidenci osobně zná, a

mohla mi tak zprostředkovaně podávat informace o dětech a žadatelích potřebné k provedení monitoringu situace náhradní rodinné péče v konkrétních případech. Sondáž je tedy založena i na zprostředkovaných kazuistikách dětí a žadatelů.

8.3 Explanace záměru empirického šetření

Záměr mého empirického šetření je zmonitorování situace náhradní rodinné péče na Šumpersku a následná interpretace zjištění. Zaměřím se tedy na děti, které byly Městským úřadem Šumperk navrženy Krajskému úřadu v Olomouci jakožto děti vhodné do osvojení, či pěstounské péče. Dále pak na žadatele, kteří si podali žádost na Městském úřadě Šumperk o zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojitel, či pěstouny. Cílem práce je také zjištění, zda na jednotlivých faktorech, jako je etnikum, zdravotní stav, pohlaví, věk dítěte závisí to, jestli jsou děti do některé z forem náhradní rodinné péče umísťované. Zohledněny budou i děti, které do náhradní rodinné péče zatím ještě umístěny nebyly nebo naopak byly z evidence vyřazeny. U konkrétních případů dětí, které byly z evidence vyřazeny, nebo stále nebyly do náhradní rodinné péče umístěny, uvedu faktory, které by se právě mohly na jejich neumístění do náhradní rodinné péče podílet. V potaz je brána zejména náhradní rodinná péče zprostředkovaná, protože právě na zprostředkování jednotlivých forem náhradní rodinné péče, by mohly mít faktory a vztahy mezi nimi vliv.

9. Interpretace výsledků monitorování situace umístování dětí do náhradní rodinné péče, navrhovaných Městským úřadem Šumperk

Empirická část je tedy zaměřena na děti, které jsou Městským úřadem v Šumperku navrženy jako vhodné do náhradní rodinné péče, a Krajským úřadem Olomouckého kraje pak zařazeny do evidence dětí vhodných do náhradní rodinné péče, a dále pak žadatele, kteří jsou taktéž navrženi Městským úřadem v Šumperku jako osoby vhodné stát se osvojiteli, či pěstouny, a Krajským úřadem Olomouckého kraje pak vedeny v evidenci žadatelů. Nejdříve jsem svou pozornost zaměřila na děti, které byly Městským úřadem Šumperk navrženy jako vhodné do některé z forem náhradní rodinné péče. Vygenerovala jsem si děti dle formy náhradní rodinné péče a dále pak dle jednotlivých let, tedy 2008, 2009 a 2010. Následně jsem ve spolupráci se sociální pracovnící paní Šlégrovou procházela spisové dokumentace jednotlivých dětí a zaměřovala jsem se na sledované požadované faktory. Tento stejný postup probíhal i u žadatelů o zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny.

V první tabulce č. 1 jsou zachyceny všechny formy náhradní rodinné péče, které byly v letech 2008-2010 zprostředkovány a spadají pod působnost Městského úřadu Šumperk. Jelikož se dále budu věnovat náhradní rodinné péči zprostředkované, čili osvojení a zprostředkované pěstounské a poručenské péči, přímou pěstounskou a poručenskou péči a péči jiné fyzické osoby jsem uvedla jen v obecných údajích. Důvod byl prozaický, zprostředkování náhradní rodinné péče je často ovlivněno, jak bude i dále ukázáno, na jednotlivých proměnných, jako je etnikum, zdravotní stav dítěte, věk a podobně. Kdežto u nezprostředkované náhradní rodinné péče (tedy u přímé pěstounské péče a péče jiné fyzické osoby) záleží spíše na okolnostech, za jakých je dítě do takovéto formy péče umístěno. V praxi jde zejména o péči prarodičů, či jiných příbuzných a blízkých osob, které se ujmou dítěte z důvodu, kdy rodiče z nějaké příčiny selhali. A nerozhodují se podle toho, zda je dítě romského či majoritního etnika, zda je zdravé nebo s postižením. Ještě doplním, že v letech 2008-2010 nebylo u žádného dítěte navrhnutého Městským úřadem v Šumperku zprostředkováno mezinárodní osvojení, proto tato kategorie není ani nikde uváděna.

Z údajů v tabulce č. 1 je zřejmé, že nezprostředkovaná náhradní rodinná péče je oproti osvojení a zprostředkované pěstounské a poručenské péči mnohem četnější. Nejméně je zprostředkované pěstounské péče. I sociální pracovnice náhradní rodinné péče, paní Šlégrová mi potvrdila, že mezi žadateli je opravdu málo těch, kteří by se rádi stali pěstouny, což je v systému náhradní rodinné péče značný nedostatek. Vysoký nárůst přímé pěstounské a poručenské péče v roce 2008 a péče jiné fyzické osoby v roce 2010 nelze přehlédnout. Avšak žádné konkrétní vysvětlení tento jev není. Je to opravdu „souhra náhod“ těchto let.

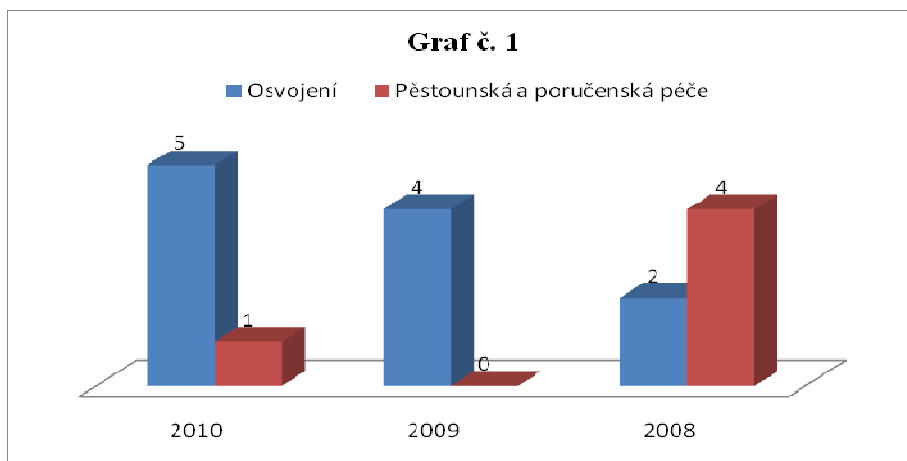
Tabulka č. 1: Počet dětí v letech dle formy NRP

Rok	Forma NRP			
	Osvojení	Zprostředkovaná pěstounská a poručenská péče	Přímá pěstounská a poručenská péče	Péče jiné fyzické osoby
2010	5	1	4	20
2009	4	0	8	5
2008	2	4	21	4
Celkem	11	5	33	29

Zdroj: Evidence MěÚ Šumperk (2011)

Nyní se tedy zaměřím na náhradní rodinnou péči zprostředkovanou, a na jednotlivé údaje dětí, které byly do náhradní rodinné péče umístěny. Z grafu č. 1 lze vidět, že do osvojení bylo umístěno více dětí než-li do pěstounské péče. Do osvojení bylo v letech 2008-2010 umístěno 11 dětí, kdežto do pěstounské a poručenské péče jen 5 dětí, jak ukazuje tabulka č. 2.

Graf č. 1: Počet dětí umístěných do osvojení a zprostředkované pěstounské a poruč. péče v letech 2008-2009

Zdroj: Evidence MěÚ Šumperk (2011)

Tabulka č. 2: Počet dětí umístěných do NRP v letech 2008-2010

Rok	Osvojení	Pěstounská a poručenská péče
2010	5	1
2009	4	0
2008	2	4
Celkem	11	5

Zdroj: Evidence MěÚ Šumperk (2011)

Dětí do osvojení tedy bylo umístěno 11. K osvojení dítěte je třeba, aby bylo tzv. právně volné, jak již bylo ozřejmáno v kapitole 4.2.2. *Dítě vhodné do osvojení.* U dětí, které byly umístěny do osvojení v letech 2008-2010 a jsou v evidenci Městského úřadu Šumperk, dali rodiče souhlas s osvojením u 9 dětí, u 2 dětí rodiče nedali souhlas k osvojení dítěte, avšak byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti. Jiné důvody statusu právně volného dítěte nebyly zaznamenány.

Tabulka č. 3: Děti umístěny do osvojení dle příčiny tzv. „právně volného dítěte“

Osvojení	Rodiče dali souhlas k osvojení	Rodiče nedali souhlas k osvojení
2010	5	-
2009	2	2
2008	2	-

Zdroj: Evidence MěÚ Šumperk (2011)

To byly tedy obecné údaje, které nám ukázaly složení dětí umístěných do náhradní rodinné péče dle formy náhradní rodinné péče, a to v letech 2008-2010. Nyní se přesunu ke konkrétnějším údajům. Zaměřila jsem se na jednotlivé faktory a na to, zda tyto faktory mohou ovlivňovat umístění/neumístění dětí do náhradní rodinné péče.

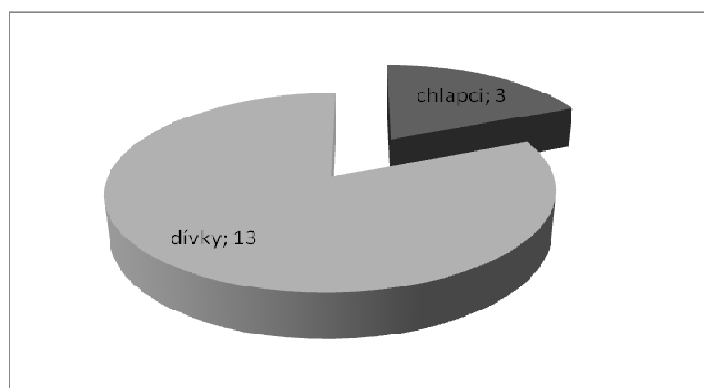
9.1 Umístění dětí do zprostředkované NRP v letech 2008-2010 dle pohlaví dítěte

Tabulka č. 4: Děti vhodné ke zprostředkování NRP dle pohlaví

	Osvojení		Zprostředkovaná pěst. a poruč. péče	
	Dívky	Chlapci	Dívky	Chlapci
2010	2	3	1	-
2009	4	-	-	-
2008	2	-	4	-
Celkem	8	3	5	-

Zdroj: Evidence MěÚ Šumperk (2011)

Graf č. 2: Počet dětí umístěných do náhradní rodinné péče v letech 2008-2010 dle pohlaví

Zdroj: Evidence MěÚ Šumperk (2011)

První faktor, který by mohl mít vliv na umístění dětí do náhradní rodinné péče, je pohlaví dítěte. Tabulka č. 4, a lépe pak graf č. 2 ukazují, že v letech 2008 - 2010 bylo do zprostředkované náhradní rodinné péče umístěno více dívek. Dle slov sociální pracovnice paní Radany Šlégrové je to však spíše důsledkem toho, že v tyto roky bylo Městským úřadem Šumperk navrženo jakožto vhodných do náhradní rodinné péče více dívek.

Tabulka č. 5 poukazuje na skutečnost, že za roky 2008-2010 bylo do náhradní rodinné péče Městským úřadem Šumperk navrženo 18 dívek, z toho 13 bylo umístěno a 5 neumístěno. Chlapců bylo navrženo celkem 10. 3 pak byli umístěni do náhradní rodinné péče, 7 jich nebylo umístěno. Dle vyjádření sociální pracovnice však pohlaví zásadně a jednoznačně není tím hlavním rozhodujícím faktorem, dle kterého by se odvozovalo umístění/neumístění dětí do náhradní rodinné péče.

Tabulka č. 5: Počet dívek a chlapců navržených Městským úřadem Šumperk v letech 2008-2010

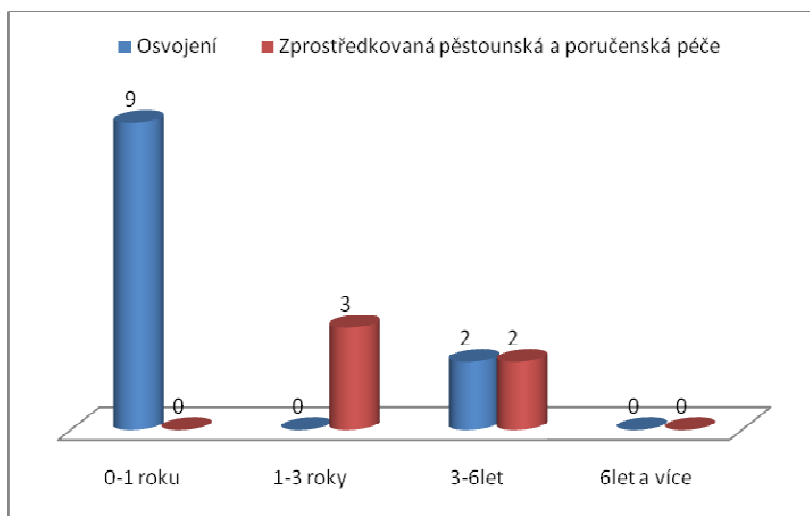
	Počet dívek a chlapců v NRP		Počet dívek a chlapců neumístěných do NRP	
	Dívky	Chlapci	Dívky	Chlapci
2010	3	3	3	3
2009	4	-	2	4
2008	6	-	-	-
Celkem	13	3	5	7

Zdroj: Evidence MěÚ Šumperk (2011)

9.2 Umístění dětí do zprostředkované NRP v letech 2008-2010 dle věku dítěte

Dalším faktorem, který ovlivňuje šanci umístění dítěte do náhradní rodinné péče, pak může být věk dítěte. Je nepochybné, že do osvojení jsou žádané malé děti kojeneckého věku. Naopak pěstounská péče by měla být tou institucí, která poskytne domov i dětem starším. Následující graf č. 3 ukáže, jaká je situace u dětí, které byly do náhradní rodinné péče umístěny v letech 2008-2010.

Graf č. 3: Umístění dětí do NRP v letech 2008-2010 dle věku

Zdroj: Evidence MěÚ Šumperk (2011)

Jak lze vidět dle grafu č. 3, do osvojení byly umístěny opravdu převážně děti do jednoho roku. Je však znepokojivé, že do náhradní rodinné péče nebyly bohužel umístěny i starší děti šesti let, i když se v evidenci vhodných dětí do náhradní rodinné péče nachází, jak uvedla sociální pracovnice.

9.3 Děti umístěné do zprostředkované NRP v letech 2008-2010 dle etnika

I laik jistě potvrdí, že etnikum dítěte má na umístění/neumístění do náhradní rodinné péče vliv. Je znám všeobecný názor, že do náhradní rodinné péče jsou umísťovány zejména děti majoritního etnika, jelikož právě po těchto dětech je „poptávka“. Zjišťovala jsem, jak je tomu u dětí, které byly navrženy Městským úřadem Šumperk jako vhodné do náhradní rodinné péče, a poté jim Krajským úřadem v Olomouci byla zprostředkována některá z forem náhradní rodinné péče.

Tabulka č. 6: Děti vhodné ke zprostředkování NRP dle etnika rodičů v letech 2008-2010

	Osvojení	Zprostředkovaná pěstounská a poručenská péče
Majoritní etnikum	9	5
Romské etnikum	-	-
Smíšený pár	2	-

Zdroj: Evidence MěÚ Šumperk (2011)

Tabulka č.6 nám vypovídá o tom, že do osvojení bylo v letech 2008-2010 umístěno 9 dětí majoritního etnika, do zprostředkované pěst. a poruč. péče pak všech 5 dětí majoritního etnika. Do osvojení pak byly umístěny 2 děti, jejichž rodiče byli po etnické stránce smíšeným párem. Od roku 2008-2010 však nebylo umístěno do některé z forem náhradní rodinné péče ani jedno dítě romského etnika, i když tyto děti v evidenci vhodných dětí do náhradní rodinné péče jsou, což dále ukážou kazuistiky jednotlivých konkrétních dětí, které ač byly vhodné do osvojení, či pěstounské péče, stále nebyly umístěny.

9.4 Děti umístěné do zprostředkované NRP v letech 2008-2010 dle zdravotního stavu

Zdravotní stav je dalším faktorem, který jistě hraje svou roli v možnosti umístění dítěte do náhradní rodiny. Tabulka č. 7 ukazuje, že v sledovaných třech letech byly umístěny do některé z forem náhradní rodinné péče jen zdravé děti. V jednom případě šla do zprostředkované pěstounské péče dívka, která měla lehké zdravotní postižení, které však sociální pracovnice neshledala závažným, proto po úvaze byla i tato dívka zařazena mezi zdravé děti, jelikož její zdravotní postižení není nijak výrazně omezující.

Tabulka č. 7: Děti vhodné ke zprostředkování NRP dle zdravotního stavu v letech 2008-2010

	Zdravé dítě	Dítě se zdrav. postižením
Osvojení	11	-
Zprostředkovaná pěstounská a poručenská péče	5	-

Zdroj: Evidence MěÚ Šumperk (2011)

9.5 Umístění sourozeneckých skupin do zprostředkované NRP v letech 2008-2010

Výše byly rozebrány jednotlivé faktory, které mohou, a často i mají vliv na umístění dítěte do náhradní rodinné péče. Může však nastat situace, kdy mezi dětmi vhodnými do náhradní rodinné péče se nachází i sourozenecké skupiny. Těchto případů je mnoho. Daří se však takovéto děti umísťovat do rodiny společně? Je bezpochyby, že pro blaho a prospěch dítěte je více než vhodné nerozdělovat sourozence, ba naopak snažit se, aby byli umístěni společně do nové rodiny, která jim poskytne plnohodnotný domov a zázemí, v němž však budou moci vyrůstat společně.

Tabulka č. 8: Sourozenecké skupiny umístěné do osvojení a pěstounské péče

	1 dítě	Sourozenecká skupina		
		2-členná	3-členná	4-členná
Osvojení	9	1	-	-
Zprostředkovaná pěstounská a poručenská péče	1	2	-	-

Zdroj: Evidence MěÚ Šumperk (2011)

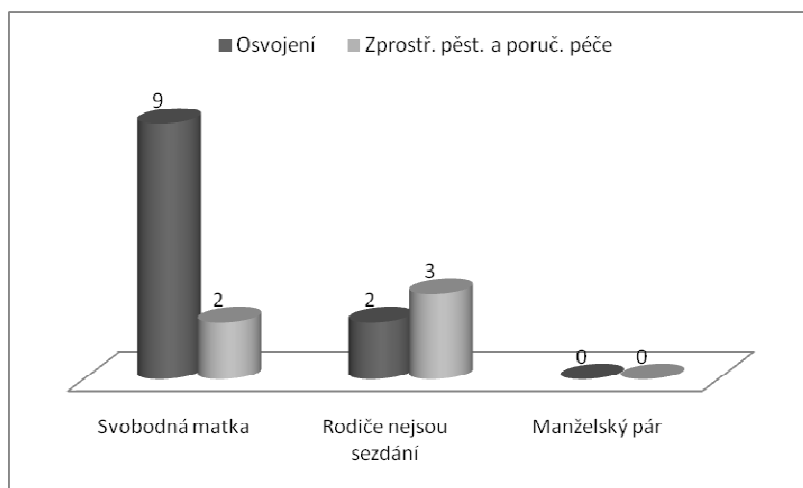
Tabulka č. 8 vypovídá o tom, že téměř dvě třetiny umístěných dětí do náhradní rodinné péče byli jednotlivci. Ve třech případech, a to v jednom osvojení, dvakrát ve zprostředkované pěstounské péči, šlo o dvoučlenné sourozenecké skupiny. Vícečlenné sourozenecké skupiny umístěny v letech 2008-2010 nebyly. Dle slov sociální pracovnice jsou však tendence pěstounů, kteří se rozhodnou pro více dětí, přijímat přednostně sourozence, aby mohli vyrůstat společně. Tento fakt je potěšující, jelikož i když nejsou děti do náhradních rodin umísťovány společně

v sourozeneckých skupinách, když tu ta možnost je, často se v jedné rodině sourozenci nakonec „sejdou“.

9.6 Děti umístěné do zprostředkované NRP v letech 2008-2010 dle rodinných poměrů, z kterých pochází

Rodiče, kteří se svých dětí vzdají, mají k tomu jistě své důvody. Ať už jsou to důvody pro společnost pochopitelné či nikoliv. Při rozhovoru se sociální pracovnící jsem se dozvěděla, že v poslední době jsou do náhradní rodinné péče umísťovány především děti, které nemají vhodné rodinné zázemí. Nejčastěji jde o případ, kdy by dítě měla vychovávat svobodná matka, samoživitelka, která nežije s otcem dítěte. Dle slov sociální pracovníce se poslední dobou vyskytují častěji i případy, kdy dítě porodí dívka z dobrých socio-ekonomických poměrů, vzdělaná, nezřídka vysokoškolačka, a dítě je pro ni „nešťastnou náhodou“.

Graf č. 4: Z jakých rodinných poměrů děti umístěné ve zprostředkované NRP pochází

Zdroj: Evidence MěÚ Šumperk (2011)

Z grafu č. 4 je zřejmé, že do osvojení bylo umístěno nejvíce dětí, které porodila svobodná matka, samoživitelka. Zhruba stejný počet u osvojení a zprostředkované pěstounské péče byl v případě dětí, které byly do náhradní rodinné péče umístěny oběma rodiči, kteří však nebyli sezdáni. Ve sledovaných letech nebyl zaznamenán případ, kdy by se dítěte vzdal manželský pár.

9.7 Kazuistiky dětí neumístěných do náhradní rodinné péče

Následující tabulka č. 9 zobrazuje situaci náhradní rodinné péče v letech 2008-2010, a to u dětí, které byly navrženy Městským úřadem v Šumperku, jakožto vhodné do některé z forem náhradní rodinné péče. Kolik dětí však bylo umístěno, kolik dětí na umístění teprve čeká, a to v evidenci Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky? V tabulce nalezneme i počet dětí, které byly z evidence Krajského úřadu vyřazeny.

Tabulka č. 9: Děti navržené MěÚ Šumperk jako vhodné do NRP v letech 2008-2010

	Počet celkem		Děti v evidenci MPSV		Děti vyřazené z evidence		Děti umístěny v nové rodině	
	Osv.	Pěst. p.	Osv.	Pěst. p.	Osv.	Pěst. p.	Osv.	Pěst. p.
2010	5	6	-	4	-	1	5	1
2009	5	7	1	5	-	1	4	-
2008	2	4	-	-	-	-	2	4

Zdroj: Evidence MěÚ Šumperk (2011)

Jelikož jsem se zaměřovala na děti, které do náhradní rodinné péče umístěny byly/nebyly, ráda bych jejich konkrétní případy rozebrala podrobněji. Podrobnější vzhled do situace jednotlivých dětí, které byly/ nebyly umístěny do náhradní rodinné péče, nám může pomoci odhalit, zda již předem zmíněné faktory ovlivňují jejich šanci najít novou vhodnou rodinu. Vycházet budu z údajů o dětech, které byly Městským úřadem v Šumperku navrženy jakožto vhodné do náhradní rodinné péče.

Popíši konkrétní případy dětí, které, ač byly vhodné do náhradní rodinné péče, stále nejsou umístěny. Jednotlivé charakteristiky těchto dětí nám pomohou rozklíčovat, proč o tyto děti „není zájem“. Nyní se zaměřím na děti, které byly zařazeny do evidence Krajského úřadu Olomouckého kraje vhodné do osvojení, či pěstounské péče, a to v letech 2008-2010. Do třech měsíců od zařazení se jim však nepodařilo najít vhodné osvojitele, či pěstouny, proto Krajský úřad postoupil spisové dokumentace těchto dětí dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, § 22, odstavce 7 Ministerstvu práce a sociálních věcí ČR, v jehož evidenci jsou děti doposud. Jelikož v roce 2008 byly všechny děti

navržené Městským úřadem Šumperk umístěny do náhradní rodinné péče, uvádím pouze děti, kterých se neumístění do náhradní rodinné péče týká, a to v letech 2009 a 2010.

9.7.1 Děti v evidenci MPSV

Děti vhodné do osvojení od roku 2009, které jsou v evidenci MPSV

1. **Chlapec**, který byl zařazen do evidence Krajského úřadu v Olomouci jako vhodný k osvojení, se stále nepodařilo najít vhodné osvojitele. Tento chlapec je romského etnika, se zdravotním postižením a do evidence Krajského úřadu byl zařazen, když mu byl 1 rok, v prosinci 2009. Po třech měsících, kdy mu nebyla zprostředkována náhradní rodinná péče krajským úřadem, byl spis chlapce předán Ministerstvu práce a sociálních věcí ČR, které ho zařadilo do své evidence v březnu 2010. Od července 2010 je také v evidenci Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí v Brně.

Děti vhodné do pěstounské péče od roku 2009, které jsou v evidenci MPSV

1. **Dívka** romského etnika, zdravá, byla zařazena do evidence Krajského úřadu v Olomouci v září 2009. V té době jí bylo 13 let. Nebyli jí však nalezeni vhodní pěstouni, a tak po třech měsících byl spis postoupen Ministerstvu práce a sociálních věcí ČR, v jehož evidenci je dívka dosud.
2. **Chlapec** romského etnika, zdravý, byl zařazen do evidence Krajského úřadu v Olomouci také v září 2009. V tu dobu mu bylo 10 let. Taktéž mu nebyli nalezeni vhodní pěstouni, po třech měsících od zařazení do evidence KÚ v Olomouci byl tedy zařazen do evidence MPSV, a zde je stále.
3. **Dívka** romského etnika, zdravá, byla do evidence KÚ v Olomouci zařazena v září 2009 ve věku 9 let. Po třech měsících, kdy ji nebyli nalezeni vhodní pěstouni, byla zařazena do evidence MPSV, kde je dodnes.
4. **Chlapec** majoritního etnika, zdravý, avšak s poruchami chování, pro které je nyní umístěn ve výchovně léčebném ústavu, byl do evidence KÚ v Olomouci

zařazen v říjnu 2009 ve věku 11 let. Opět byl po třech měsících neúspěšného hledání vhodných pěstounů jeho spis postoupen MPSV, kde je dosud.

5. **Chlapec** majoritního etnika, který má těžké zdravotní kombinované postižení (mentální retardace a tělesné postižení), a je proto umístěn v ústavu sociální péče, byl zařazen do evidence KÚ v Olomouci v říjnu 2009 ve věku 8 let. Nyní se také nachází v evidenci MPSV.

Děti vhodné do pěstounské péče od roku 2010, které jsou v evidenci MPSV

1. **Chlapec** romského etnika, zdravý, byl zařazen do evidence Krajského úřadu v Olomouci v březnu 2010 ve věku 2,5 let. Nebyli mu však nalezeni vhodní pěstouni, a tak je od července 2010 zařazen do evidence MPSV, kde je dosud.
2. **Chlapec** romského etnika, zdravý, byl zařazen do evidence Krajského úřadu v Olomouci v květnu 2010 ve věku 1,5 let. Ani po třech měsících mu nebyli nalezeni vhodní pěstouni, proto byl zařazen do evidence MPSV.
3. **Dívka** majoritního etnika, s mentálním postižením byla do evidence Krajského úřadu v Olomouci zařazena v září 2010 ve věku 5 let. Po třech měsících neúspěšného hledání vhodných pěstounů byla zařazena do evidence MPSV.
4. **Chlapec**, jehož matka je romského etnika a otec je obyvatelem Angoly, zdravý, byl zařazen do evidence Krajského úřadu v Olomouci v září 2009 ve věku 3 let. Po třech měsících byl pak veden v evidenci MPSV, kde je dosud.

Už na první pohled je jednoznačné, že do náhradní rodinné péče nebyly umístěny děti, které jsou romského etnika či se zdravotním postižením.

9.7.2 Děti vyřazené z evidence Krajského úřadu v Olomouci

Děti mohou být z evidence Krajského úřadu ale také vyřazeny z určitých důvodů. Touto tematikou se blížeji zabývá kapitola 5.4.1 Vyřazení dětí, žadatelů z evidence krajského úřadu. Dvě děti, které byly navrženy Městským úřadem v Šumperku a poté zařazený do evidence Krajského úřadu v Olomouci, byly z evidence následně vyřazený. Zde jsou konkrétní důvody jejich vyřazení.

Děti vhodné do pěstounské péče, které byly vyřazeny z evidence Krajského úřadu v Olomouci v roce 2009

1. **Dívka** romského etnika, zdravá, ve věku 7 let, byla z evidence vyřazena z důvodu projevení jejího vlastního přání zůstat nadále v ústavním zařízení spolu se svými sourozenci. Na základě této situace bylo provedeno aktuální psychologické posouzení, jehož závěr poukazuje na silné sourozenecké vazby. Zprostředkováním náhradní rodinné péče by pak došlo k zpretrhání těchto vazeb.

Děti vhodné do pěstounské péče, které byly vyřazeny z evidence Krajského úřadu v Olomouci v roce 2010

1. **Dívka** majoritního etnika, zdravá, ve věku 5 let, byla vyřazena z evidence na základě psychologického posouzení. Dle aktuálních výsledků tohoto posouzení byla zprostředkovaná náhradní rodinná péče neúspěšná, a to hned dvakrát. V prvním případě došlo ke změně situace v pěstounské rodině, v druhém případě byl proveden nevhodný výběr pěstounky.

Tyto dva případy bohužel poukazují na jeden z problémů systému náhradní rodinné péče, kdy dítě je umístěno do evidence dětí vhodných do osvojení, pěstounské péče, nebo dokonce i do náhradní rodiny, i když k tomu nemá předpoklady a pro jeho blaho je lepší zůstat v ústavním zařízení, ať už z jakéhokoliv důvodu.

Výše byly tedy rozebrány kazuistiky dětí, které buď nebyly umístěny do náhradní rodinné péče v rámci Krajského úřadu Olomouckého kraje, a tak byly zařazeny do evidence Ministerstva práce a sociálních věcí ČR nebo které byly z evidence Krajského úřadu vyřazeny. Všechno jsou to tedy děti, kterým se nepodařilo nalézt vhodnou náhradní rodinu, respektive vhodné osvojitele, či pěstouny. Na druhé straně jsou však děti, na které se „usmálo štěstí“. Tyto našly novou rodinu, nové rodiče, či vychovatele. V letech 2008-2010 to byly tyto děti:

9.8 Kazuistiky dětí umístěných do náhradní rodinné péče

9.8.1 Děti, které byly umístěny v letech 2008-2010 do osvojení

1. **Dívka** majoritního etnika, zdravá. Osvojena byla ve 2,5 měsících. Osvojitelé byli majoritního etnika, bezdětní.
2. **Dívka** majoritního etnika, zdravá. Byla osvojena také ve 2, 5 měsících. Osvojitelé jsou majoritního etnika, bezdětní.
3. **Dívka** (sestra dívky č. 4) majoritního etnika, zdravá, byla osvojena v 6 letech. Osvojitelé byli majoritního etnika, bezdětní, byla osvojena spolu se svou sestrou.
4. **Dívka** (sestra dívky č. 3) majoritního etnika, zdravá, byla osvojena ve 3 letech. Osvojitelé byli majoritního etnika, bezdětní, byla osvojena spolu se svou sestrou.
5. **Dívka** majoritního etnika, zdravá, byla osvojena ve 2,5 měsících. Osvojitelé jsou majoritního etnika. V nové rodině byla již biologická sestra nově osvojené holčičky. Sestru si adoptivní rodiče osvojili již dříve.
6. **Dívka** majoritního etnika, zdravá, byla osvojena ve 3 měsících, osvojitelé jsou majoritního etnika, bezdětní.
7. **Chlapec** majoritního etnika, zdravý, osvojen byl v 5 měsících. Osvojitelé jsou majoritního etnika. V rodině již jedno osvojené dítě bylo (nebyl to ale biologický sourozenec chlapce).
8. **Dívka** majoritního etnika, zdravá, byla osvojena ve 2,5 měsících, osvojitelé jsou majoritního etnika. Tato dívka šla do rodiny, kde již měla své dvě biologické sestry. Osvojitelé si postupně osvojili 3 biologické sestry. Biologická matka těchto tří dívek projevila přání, aby sestry byly umístěny ke stejným osvojitelům a mohly tak vyrůstat společně.
9. **Chlapec** majoritního etnika, zdravý, osvojen ve 2,5 měsících. Osvojitelé jsou majoritního etnika, bezdětní.

10. **Dívka** majoritního etnika, zdravá, osvojena byla ve 3 měsících, osvojitelé jsou majoritního etnika. Jsou bezdětní.
11. **Chlapec** majoritního etnika, zdravý, osvojen byl ve 2,5 měsících. Osvojitelé byli majoritního etnika, bezdětní.

Jak je tedy zřejmé, do osvojení šly v devíti případech malé děti do jednoho roku, ve dvou případech pak dívky ve věku od 3 do 6 let. Všechny děti byly majoritního etnika a i jejich osvojitelé byli majoritního etnika. Všechny děti byly zdravé. Všech 11 párů osvojitelů bylo bezdětných. Osvojitelé dokonce uvedli, že děti vlastní děti mít nemohou, a to ani prostřednictvím umělého oplodnění. Osvojení tedy považují za naplnění rodinného a manželského života, což ale není hlavním poselstvím náhradní rodinné péče, která by měla sloužit zejména pro děti a ne pro uspokojení bezdětných párů.

9.8.2 Děti, které byly umístěny v letech 2008-2010 do pěstounské péče

1. **Dívka** majoritního etnika, s lehkým zdravotním tělesným postižením. Do pěstounské péče byla umístěna ve 3 letech. Pěstouni jsou majoritního etnika a mají 3 vlastní děti. K přijetí dítěte do své rodiny je vedla touha pomoci nějakému dítěti, jsou věřící.
2. **Dívka** majoritního etnika, zdravá, byla do pěstounské péče umístěna, když jí bylo 18 měsíců. Holčička šla do pěstounské péče za svou biologickou sestrou (dívkou č. 1) ke stejným pěstounům. Pěstouni mají v době přijetí této dívky v péči 3 vlastní děti a 1 dítě v pěstounské péči (biologickou sestru dívky).
3. **Dívka** (sestra dívky č. 3) majoritního etnika, zdravá. Byla do pěstounské péče umístěna ve 2 letech. Pěstouni jsou majoritního etnika. Pěstouni mají již jedno vlastní dítě a v pěstounské péči další dítě- biologickou sestru dívky. Taktéž chtěli dětem pomoci, jsou věřící.
4. **Dívka** (sestra dívky č. 2) majoritního etnika, zdravá. Byla do pěstounské péče umístěna v 1 roce. Pěstouni jsou majoritního etnika. Pěstouni mají již jedno vlastní dítě, a v pěstounské péči další dítě- biologickou sestru dívky. Chtěli dětem pomoci, jsou věřící.

5. **Dívka** majoritního etnika, zdravá. Do pěstounské péče byla umístěna, když jí byly 4 roky. Pěstouni jsou také majoritního etnika. Mají 2 vlastní děti, dítě přijali ze snahy pomoci nějakému dítěti poskytnout domov, vychovat jej.

U dětí, které byly umístěny do pěstounské péče, je zřejmé, že nároky pěstounů na ně už nejsou tak velké. Do pěstounské péče tak odchází i děti se zdravotním postižením či sourozenecké skupiny. U pěstounů oproti osvojitelům je patrný rozdíl v tom, že pěstouni již nějaké dítě v péči mají. Ať už jsou jejich vlastní, či v pěstounské péči. Většina pěstounů přijala dítě z touhy pomoci mu, poskytnout mu nový domov a vychovat jej. Mezi pěstouny se objevují i lidé věřící, jejichž víra u takového přesvědčení jistě hraje svou roli.

9.9 Žadatelé neboli osoby vhodné stát se osvojiteli, pěstouny

Na jedné straně jsou děti, které z nějakého důvodu nemohou vyrůstat ve své vlastní rodině, a tak „hledají“ nové rodiče, vychovatele. Na druhé straně jsou lidé, kteří jsou ochotni poskytnout zázemí a nový domov pro takovéto děti. Přesto však systém náhradní rodinné péče není bez problémů, jak již bylo zmíněno v teoretické části předložené magisterské diplomové práce, v kapitole 6. Kritická místa v systému náhradní rodinné péče. Tabulka č. 10 uvádí, kolik žadatelů bylo v letech 2008-2010 umístěno do evidence osob vhodných stát se osvojiteli či pěstouny. Samozřejmě jde o osoby, které podaly svou žádost o zařazení do evidence na Městském úřadě Šumperk.

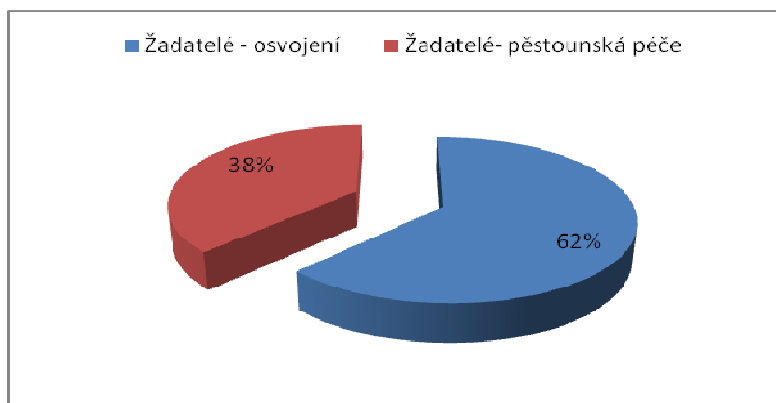
Tabulka č. 10: Počet žadatelů, kteří byli zařazeni do evidence osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny v letech 2008-2010

	Žadatelé - osvojení	Žadatelé- pěstounská péče
2008	3	4
2009	5	2
2010	2	0
Celkem	10	6

Zdroj: Evidence MěÚ Šumperk (2011)

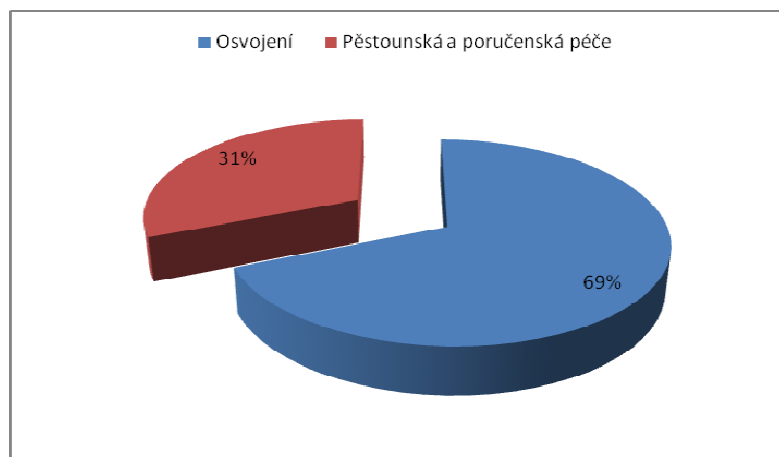
Údaje v grafech č. 5 a 6 ukazují, že je více žadatelů o osvojení, nežli o pěstounskou péči. Stejně tak počet dětí umístěných do osvojení je vyšší.

Graf č. 5: Procentuelní srovnání žadatelů zařazených do evidence NRP v letech 2008-2010

Zdroj: Evidence MěÚ Šumperk (2011)

Graf č. 6: Procentuelní srovnání dětí zařazených do evidence NRP v letech 2008-2010

Zdroj: Evidence MěÚ Šumperk (2011)

Toto zjištění může poukazovat na to, že lidé, kteří se rozhodnou přijmout do své rodiny dítě, touží pojmout ho za své v plné míře. Jak už bylo uvedeno výše, žadatelé už při podávání žádosti uvádí, že jsou bezdětní, a tak si přejí dítě alespoň osvojit. Osvojit však lze jen dítě, které je právně volné, a to mnoho dětí není. Pro ostatní je vhodnou možností pěstounská péče. V praxi, dle slov paní sociální pracovnice, se žadatelé svěřují s obavou ze zásahu biologické rodiny, která má na kontakt s dítětem však obvykle právo.

Tabulka č. 11: Situace žadatelů k 1.1 2011

	Žadatelé - osvojení	Žadatelé – pěstounská péče
Čekají, až budou vhodné pro konkrétní dítě	3	1
Vzali svou žádost zpět	0	1
Zprostředkování bylo přerušeno	2	2
Dostali dítě do péče	2	2
Dosud nebyli zařazeni do evidence	3	0
Celkem	10	6

Zdroj: Evidence MěÚ Šumperk (2011)

Žadatelé, kteří se rozhodli pro tak závazný krok v životě, jako je přijetí cizího dítěte do své péče, se musí obrnit trpělivostí, neboť proces zprostředkování NRP trvá v průměru 1 rok. Žádat o svěřeni dítěte do péče může samozřejmě jak žadatel jednatlivec, tak manželský pár. Co se týče žadatelů, kteří byli zařazeni do evidence v letech 2008-2010 je rozloženi následující:

- **O osvojení** žádalo 9 manželských párů a 1 žadatelka jako jednatlivec.
- **O pěstounskou péči** žádaly 2 manželské páry a 4 žadatelky jako jednatlivci.

Je tedy zřejmé, že o osvojení žádají spíše manželské páry, které opravdu s příchodem dítětem, jež přijmou za své, chtějí dovést touhu po úplné rodině. Co se týká žadatelů o pěstounskou péči, je naopak více samostatných jednatlivců, v tomto konkrétním sledovaném případě jde o čtyři ženy pěstounky. Jejich impuls k přijetí dítěte není ani tak touha po dítěti, často už v rodině nějaké děti jsou, jde spíše o to, pomoci potřebnému dítěti najít nový domov.

Po zařazení žadatelů do evidence osoby vhodné stát se osvojiteli, pěstouny, může dojít k několika situacím. Standardní situace je taková, že **žadatelé čekají na vhodné dítě**. V tabulce. 8 vidíme, že taková žadatelé jsou 3, jež čekají na dítě vhodné do osvojení, 1 pak na pěstounskou péči. Může se však stát, že v průběhu procesu zprostředkování dojde k události, která změní postoj žadatelů, a oni pak chtějí **vzít svou žádost o svěřeni dítěte do péče zpět**. K tomuto případu došlo u jednoho manželského páru žadatelů, u nichž se změnila rodinná poměry. Další situace, ke které dochází, je **přerušeni zprostředkování**. U dvou párů žadatelů o osvojení došlo k přerušeni zprostředkování z důvodu těhotenství žadatelek. V tomto případě je

přerušeni na místě z několika důvodů. Žadatelé často přehodnotí svou situaci, a od úmyslu osvojit dítě, ustoupí, když je na cestě dítě vlastní. Jestliže je to navíc ve fázi odborné přípravy, je od žadatelů taktní, aby se této přípravě na přijetí dítěte do rodiny nezúčastnili, jelikož to pro ostatní páry ve skupině může těhotenství působit jako rušivý element. V jednom případě došlo k přerušeni u žadatelů o pěstounskou péči z důvodu narození dítěte v rodině, v druhém případě došlo u žadatelů k přehodnocení situace. Nejideálnější stav pro žadatele je, když dostanou vytoužené **dítě do péče**. Toto se poštěstilo dvěma žadatelům o osvojení, dvěma o pěstounskou péči. Tři žadatelé o osvojení ještě **dosud nebyli zařazeni do evidence** z důvodu, že jsou ve fázi odborného posuzování či odborné přípravy.

Jak lze vidět, proces zprostředkování náhradní rodinné péče je dlouhý a náročný i pro žadatele. Na jejich cestě k vytouženému dítěti je může potkat spousta situací, které jejich záměr stát se rodiči, či vychovateli, mohou změnit.

Cílem empirické části byl vhléd do situace náhradní rodinné péče v praxi, konkrétně pak na Šumpersku. Nešlo mi tedy o holé statistiky, údaje v podobě čísel, které mi o problematice téměř nic nevypráví. Můj záměr byl zmapování situace oddělení sociálně-právní ochrany Městského úřadu Šumperk, náhradní rodinné péče. Číselné údaje o počtech dětí a žadatelů bylo nezbytné zjistit a uvést, aby bylo zřejmé, že se jedná o monitorování opravdu malé skupiny dětí a žadatelů, jež jsou v evidenci Městského úřadu Šumperk. Na tyto děti a žadatele, které spojuje jedno téma, a to náhradní rodinná péče, jsem se pak mohla zaměřit podrobně. Snažila jsem se nahlédnout do jednotlivých případů, zjistit, co spojuje například děti, které do náhradní rodinné péče umístěny byly, co naopak ty, které umístěny nebyly. Mé zjištění provázela svým komentářem sociální pracovnice paní Radana Šlégrová, která jednotlivé příběhy a osudy dětí zná, a tak náhled na problematiku byl ucelený a konkrétní.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo, aby empirická část, jejímž východiskem byla teorie, přiblížila problematiku náhradní rodinné péče v praxi. Z teoretických poznatků bylo čerpáno v empirickém šetření, jehož podstatou bylo zmonitorování situace náhradní rodinné péče zaměřené na Šumperk. Vzhled do konkrétních případů dětí navržených Městským úřadem Šumperk do náhradní rodinné péče a žadatelů, kteří si podali žádost o zařazení do evidence žadatelů na Městském úřadě v Šumperku, byl proveden dílčí sondou, zmapováním situace. Nedílnou součástí splnění cíle práce bylo vyhodnocení získaných informací a interpretace sondáže situace náhradní rodinné péče v Šumperku.

Snahou bylo pojmout systém náhradní rodinné péče jako celek, komplexně. V teoretické části jsem se snažila o provázanost jednotlivých kapitol, které se zabývaly náhradní rodinnou péčí od počátku, čili od rodiny jako takové, přes tíživou situaci dítěte, pro kterou muselo svou vlastní rodinu opustit, až po následné řešení. Tímto řešením se nabízí právě některá z forem náhradní rodinné péče. Kapitola náhradní rodinné péče byla tedy mou ústřední tematikou celé práce. Zabývala jsem se formami náhradní rodinné péče, jejím právním ukotvením. Dále pak procesem zprostředkování. Co mu předchází, kdo toto zprostředkování provádí, a pro koho je samotné zprostředkování určeno. Pozornost byla věnována jak dětem, tak žadatelům. Následně byla rozebrána témata odborného posouzení a odborné přípravy žadatelů. Proces zprostředkování je pak ukončen přijetím dítěte do rodiny. V závěru teoretické části jsem se věnovala problémům a kritickým místům systému náhradní rodinné péče.

Abych měla o tematice náhradní rodinné péče ucelený pohled, setkala jsem se s ní i v praxi. Na Městském úřadě v Šumperku, odboru sociálně-právní ochrany dětí, na náhradní rodinné péči jsem byla v roce 2009 na praxi, s některými dětmi, které jsou v kazuistikách uvedeny, jsem se setkala osobně. A tak uvedená zjištění z výše popsané sondáže, jsem si mohla spojit s konkrétními dětmi a jejich životními příběhy. Se sociální pracovnící náhradní rodinné péče, paní Radanou Šlégrovou jsem však hovořila o všech uvedených případech. Byly mi tak zprostředkovány příběhy dětí a žadatelů, z kterých jsem si mohla udělat reálný obrázek o problematice náhradní rodinné péče. Jelikož se údaje týkaly pouze dětí a žadatelů, kteří byli evidováni na Městském úřadě v Šumperku, o to víc jsem s nimi mohla být

seznámena do hloubky. Empirická část se tedy týkala monitoringu situace náhradní rodinné péče na Šumpersku. Zjištěné informace jsem poté interpretovala v přehledné formě. Jelikož šlo u údaje, které jsou diskrétní a osobní, uváděla jsem všechna data samozřejmě anonymně.

Napsání této diplomové práce bylo pro mě velkým přínosem. Velmi mě to obohatilo nejen o nové znalosti, poznatky, ale celkově mi tato práce změnila pohled na systém náhradní rodinné péče. Věřím, že to nebyla má poslední zkušenost s touto tematikou. Obohacení teoretických poznatků jsem završila možností nahlédnout „pod pokličku“ i v praxi, za což jsem vděčná. Ona strohá data v literatuře dostanou úplně nový rozměr, když si je spojíte do získaných poznatků v praxi.

Na závěr bych popřála všem dětem, které přišly o svou rodinu, nebo ji mají, ale jsou v ní nešťastné, aby v jejich životě opět vysvitlo slunce a ony tak dostaly novou šanci k lepšímu životu...

Anotace

Příjmení a jméno autora: Veronika Michálková

Název katedry a fakulty: Katedra sociologie a andragogiky FF UP

Název diplomové práce: Nová šance pro děti- náhradní rodinná péče (zaměřeno na Šumperk)

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Eva Klimentová, Ph.D.

Počet znaků (včetně mezer): 141 230

Počet příloh: 5

Počet titulů použité literatury: 24

Klíčová slova: Náhradní rodinná péče, osvojení, pěstounská péče, orgán sociálně-právní ochrany dětí, syndrom CAN, ústavní výchova, problémy spojené s náhradní rodinnou péčí

Diplomová práce se zabývá tématem náhradní rodinné péče. Charakterizuje pojem "náhradní rodinná péče", její formy, legislativní ukotvení a poukazuje na problémy, které jsou s ní spojené. V teoretické části jsou řešena témata týkající se rodiny, dítěte, sociálně-právní ochrany dětí, syndromu CAN, ústavní výchovy. Dále práce pojednává o pohledu na systém náhradní rodinné péče a proces, který předchází umístění dítěte do náhradní rodinné péče. Teoretická část slouží jako východisko pro další kapitoly, které se již konkrétně zabývají fakty a monitorováním náhradní rodinné péče v Šumperku. V závěru práce autorka vyhodnocuje získané informace a popisuje situaci náhradní rodinné péče v Šumperku.

Annotation

Author's first name and surname: Veronika Michálková

School and Department: Department of Sociology and Andragogics, Faculty of Arts, Palacky University

Name of Master's Thesis: New Chance for Children- The Substitutional Family Care (focus on Šumperk)

Leader of thesis: PhDr. Eva Klimentová, Ph.D.

Number of Characters: 141 230

Number of Enclosures: 5

Number of Publications: 24

Key words: Substitutional family care, adoption, foster care, social and of the law protection of children, CAN syndrome, institutional care, problems of substitutional family care

This master's thesis is dealing with the topic of substitutional family care. It defines the term 'substitutional family care', its typology, legislative background and identifies problems that the substitutional family care related to it. There are terms concerning family, child, social and of the law protection of children, CAN syndrome, institutional care mentioned in the theoretical part of the work. Further thesis deals view to substitutional family care and process that precedens child placement into substitutional family care. The theoretical part is the starting point for subsequent chapters where specifically deal with facts and monitoring of substitutional family care focus on Šumperk. In the last part, the author gives her evaluation of the data and mapping the situation of substitutional family care in Šumperk.

Použitá literatura a prameny

BECHYŇOVÁ, V.: *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008, 152 s. ISBN 978-80-7367-392-5.

BRUTHANSOVÁ, D., ČERVENKOVÁ, A., PECHANOVÁ, M. : *Zdravotně sociální služby v kojeneckých ústavech a dětských domovech pro děti do tří let věku*. Praha: VÚPSV, 2005, 71 s.

DOUGLAS, Anthony, PHILPOT, Terry: *Adoption: Changing Families, Changing Times*. London: Routledge, 2003, 273 str., ISBN 0-415-25684-4.

GABRIEL, Z., NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008. 144 s. ISBN 978-80-247-1788-3.

HANUŠOVÁ, J: *Násilí na dětech – syndrom CAN*, Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, 24 s. ISBN 80-86991-78-4.

HOFROVÁ, V., ROTREKLOVÁ, E. : *Odborná příprava budoucích pěstounů a osvojitelů*. Brno: Triada, 2009, 39 s. ISBN 978-80-254-4588-4.

KREJČÍŘOVÁ, D., LANGMAIER, L. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.

MATĚJČEK, Z. a kol., *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999, 183 s. ISBN 80-7178-304-8.

MATĚJČEK, Z. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1994. 98 s. ISBN 80-85282-83-6.

MATĚJČEK, Z., ed., KOLUCHOVÁ, J., BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J., BENEŠOVÁ, L.: *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002, 152 s. ISBN 80-7178-637-3.

NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, komentář*. Praha: Linde, 2007. 470 s. ISBN 978-80-86131-72-6.

NOVOTNÁ, V., PRŮŠOVÁ, L. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: Linde, 2004. ISBN 80-86131-56-4.

SCHOOLEROVÁ, J. E., *Adopce vztah založený na slibu*. Praha: Návrat domů, 2002, 220 str. ISBN 80-7255-066-7.

SOBOTKOVÁ, I. *Pěstounské rodiny: jejich fungování a odolnost*. Praha: MPSV, 2003. 144s. ISBN 80-86552-62-4.

HOFROVÁ, V., ROTREKLOVÁ, E. : *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice*, Brno: Triada, 2008, 68 s. ISBN 978-80-254-3353-9.

- ROTREKLOVÁ, E., HOFROVÁ, V. : *Kritická místa v systému náhradní rodinné péče a možnosti změny* (předneseno na VIII. celostátním semináři Aktuální otázky náhradní rodinné péče, Brno, říjen 2008)
- ROTREKLOVÁ, E. : *Aktuální otázka náhradní rodinné péče: Pěstounská péče- rizika, možnosti, vize* (předneseno na konferenci Děti potřebují rodinu, pořádanou nadací Člověk hledá člověka, Praha, květen 2008)
- HOFROVÁ, V., ROTREKLOVÁ, E. : *Inovativní prvky v odborné přípravě na přijetí dítěte do pěstounské péče a odborné služby pro pěstouny a rodiče* (předneseno na VII. celostátním semináři Aktuální otázky náhradní rodinné péče, Brno, říjen 2007)

HOFROVÁ, V., ROTREKLOVÁ, E. : *Odborná příprava budoucích pěstounů a osvojitelů*, Brno: Triada, 2009, 39 s. ISBN 978-80-254-4588-4.

Zákony:

Zákon č. 359/1999 Sb o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních

Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu v platném znění

Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte

Jiné zdroje:

INSTRUKCE MINISTERSTVA PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ č. j.: 21-12242/2000 ze dne 15. března 2000 (Věstník vlády – pro orgány krajů, okresní úřady a orgány obcí, ročník 2, vydán dne 28. listopadu 2002, částka 6)

MPSV, Pěstounská péče na přechodnou dobu, Praha 2009 (brožura)

Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Přehled pěstounské péče	33
---	----

Seznam grafů

Graf č. 1: Počet dětí umístěných do osvojení a zprostředkované pěstounské a poruč. péče v letech 2008-2009	59
Graf č. 2: Počet dětí umístěných do náhradní rodinné péče v letech 2008-2010 dle pohlaví.....	61
Graf č. 3: Umístění dětí do NRP v letech 2008-2010 dle věku	62
Graf č. 4: Z jakých rodinných poměrů děti umístěné ve zprostředkované NRP pochází.....	65
Graf č. 5: Procentuelní srovnání žadatelů zařazených do evidence NRP v letech 2008-2010	73
Graf č. 6: Procentuelní srovnání žadatelů zařazených do evidence NRP v letech 2008-2010	73

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Počet dětí v letech dle formy NRP	58
Tabulka č. 2: Počet dětí umístěných do NRP v letech 2008-2010.....	69
Tabulka č. 3: Děti umístěny do osvojení dle příčiny tzv. „právně volného dítěte“	60
Tabulka č. 4: Děti vhodné ke zprostředkování NRP dle pohlaví	60
Tabulka č. 5: Počet dívek a chlapců navržených Městským úřadem Šumperk v letech 2008-2010.....	61
Tabulka č. 6: Děti vhodné ke zprostředkování NRP dle etnika rodičů v letech 2008-2010.....	63
Tabulka č. 7: Děti vhodné ke zprostředkování NRP dle zdravotního stavu v letech 2008-2010	64
Tabulka č. 8: Sourozenecké skupiny umístěné do osvojení a pěstounské péče	64
Tabulka č. 9: Děti navržené MěÚ Šumperk jako vhodné do NRP v letech 2008-2010	66
Tabulka č. 10: Počet žadatelů, kteří byli zařazeni do evidence osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny v letech 2008-2010.....	72

Tabulka č. 11: Situace žadatelů k 1.1 2011.....	74
---	----

Seznam příloh

Příloha č. 1: Rejstřík dětí vhodných k osvojení	85
Příloha č. 2: Rejstřík dětí vhodných ke svěření do pěstounské péče.....	86
Příloha č. 3: Rejstřík dětí svěřených do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče	87
Příloha č. 4: Tabulky- Počet dětí vhodných ke zprostředkování NRP dle věku v jednotlivých letech	88
Příloha č. 5: Tabulky- Z jakých rodinných poměrů pochází děti umístěné do NRP v letech 2008-2010	89

Příloha č. 1: **Rejstřík dětí vhodných k osvojení**

Rejstřík dětí vhodných k osvojení

Poř. č.	Datum zápisu	Spisová značka Om	Jméno a příjmení dítěte	Rodné číslo	Místo narození	Místo trvalého pobytu	Umístění	Důvod pro vhodnost	Datum rozhodnutí o svěřeni do péče bud. osvojitelů	Označení soudu, č.j. rozhodnutí, datum pr. moci
---------	--------------	----------------------	-------------------------	-------------	----------------	--------------------------	----------	-----------------------	--	---

Zdroj: Příloha č. 8 instrukce č. 7 MPSV ze dne 15. března 2000 č.j.: 21-12242/2000

Příloha č. 2: **Rejstřík dětí vhodných ke svěřeni do pěstounské péče**

Rejstřík dětí vhodných ke svěřeni do pěstounské péče

Poř. č.	Datum zápisu	Spisová značka Om	Jméno a příjmení dítěte	Rodné číslo	Místo narození	Místo trvalého pobytu	Umístění	Důvod pro vhodnost	Datum rozhodnutí o svěřeni do péče bud. pěstouna	Jméno, příjmení a místo trvalého pobytu bud. pěstouna	Označení soudu, č.j. rozhodnutí, datum pr. moci	Poř. č. a spisová značka Om dítěte v rej. dětí v péči fyz. osob Eviduje OKÚ:
---------	--------------	-------------------	-------------------------	-------------	----------------	-----------------------	----------	--------------------	--	---	---	--

Zdroj: Příloha č. 9 instrukce č. 7 MPSV ze dne 15. března 2000 č.j.: 21-12242/2000

Příloha č. 3: **Rejstřík dětí svěřených do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče**

Rejstřík dětí svěřených do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče

Poř. č.	Datum zápisu	Spisová značka Om	Jméno a příjmení dítěte	Rodné číslo	Forma péče	Jméno a příjmení odpovědné osoby (příbuzenský vztah)	Rodné číslo odpovědné osoby	Místo trv. pobytu odpovědné osoby	Označení orgánu č.j. rozhodnutí, datum pr. moci	Datum přijetí dítěte do péče	Datum ukončení péče
---------	--------------	----------------------	-------------------------	-------------	------------	--	-----------------------------	-----------------------------------	---	------------------------------	---------------------

Zdroj: Příloha č. 10 instrukce č. 7 MPSV ze dne 15. března 2000 č.j.: 21-12242/2000

Příloha č. 4: Tabulky

Počet dětí vhodných ke zprostředkování NRP dle věku v jednotlivých letech

2010	0-1 roku	1-3 roky	3-6let	6let a více
Osvojení	5	-	-	-
Zprostředkovaná pěstounská a poručenská péče	-	-	1	-

Zdroj: Evidence MěÚ Šumperk (2011)

2009	0-1 roku	1-3 roky	3-6let	6let a více
Osvojení	2	-	2	-
Zprostředkovaná pěstounská a poručenská péče	-	-	-	-

Zdroj: Evidence MěÚ Šumperk (2011)

2008	0-1 roku	1-3 roky	3-6let	6let a více
Osvojení	2	-	-	-
Zprostředkovaná pěstounská a poručenská péče	-	3	1	-

Zdroj: Evidence MěÚ Šumperk (2011)

Příloha č. 5: Tabulky

Z jakých rodinných poměrů pochází děti umístěné do NRP v letech 2008-2010

Osvojení	2008	2009	2010
Svobodná matka bez partnera	2	2	5
Rodiče nejsou sezdání	-	2	-
Manželský pár	-	-	-

Zdroj: Evidence MěÚ Šumperk (2011)

Zprostř. pěst. a poruč. péče	2008	2009	2010
Svobodná matka bez partnera	2	-	-
Rodiče nejsou sezdání	2	-	1
Manželský pár	-	-	-

Zdroj: Evidence MěÚ Šumperk (2011)